13e JAARGANG No. 3 MAART 1941

DE WANDELAAR

GEILLUSTREERD MAANDBLAD

GEWIJD AAN NATUURSTUDIE, NATUURBESCHERMING, HEEMSCHUT, GEOLOGIE, FOLKLORE, BUITENLEVEN EN TOERISME — ONDER LEIDING VAN A. V. FEY EN MET MEDEWERKING VAN VERSCHILLENDE AUTORITEITEN IN BINNEN- EN BUITENLAND — UITGEGEVEN DOOR A. G. SCHOONDERBEEK TE LAREN —

Foto J. Doeser *Maartsche buien, die beduien, dat de lente aan komt kruien (Landschap bij Heicop)*

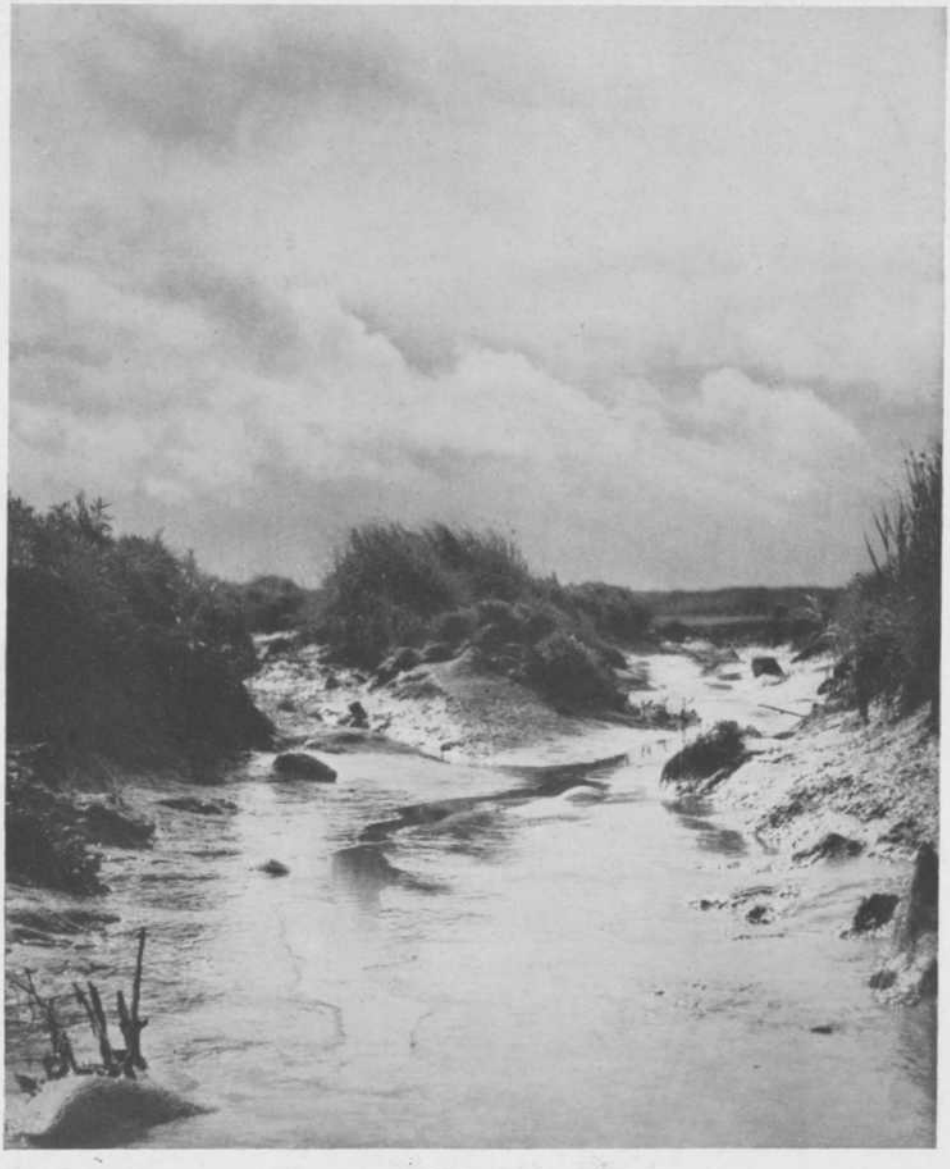

Eb in het sliklandschap

DE SCHEELHOEK (I) door D. VAN SIJN

Met foto's van den schrijver

ALS je op een goede kaart het Haringvliet bekijkt, vind je de groote zand- en kleiplaat, die de Scheelhoek wordt genoemd, slechts vaag aangeduid. En geen wonder, want een dertig jaar geleden spoelde iedere vloed er nog overheen. Toen lag de plaat geheel onbegroeid en de vermetele, die zich er op waagde, zakte tot over zijn middel in de bagger. Maar het overkomende water bracht sliblaag na sliblaag en schuurde zich grillige geulen door het wordende land. De eerste begroeiing van biezen begon het slik vast te leggen en als je nu bij het aardige visschersplaatsje Stellendam van de dijk af tuurt, zie je een groen golvend biezeneiland.

Bij eb is de lengte van deze opwas reeds ruim zeven kilometer en als de vloed een groot gedeelte van de slikken onder water zet, blijft er toch altijd nog een strook van vier kilometer boven het Haringvliet uitsteken. Toch is het nieuwe land nog niet te vertrouwen, want als een winterstorm het water van de Noordzee met onstuimige kracht het Haringvliet binnen jaagt, gaat zelfs het hoogste deel van de plaat nog ver onder water en ontstaat een wilde stroom op de plaats, waar men dacht, dat het land nu zegevierde.

In het Haringvliet vinden wij vier van zulke opwassen. Van het Oosten naar het Westen allereerst Tien Gemeten. Een vroegere plaat, die reeds lang geleden ingepolderd werd en geheel uit vette klei bestaat. Alleen de buitendijksche, rijk met Scirpus maritimus begroeide slikken geven ons nog een in-

druk hoe het nu ingepolderde gebied er vroeger uitgezien moet hebben. Wat verder naar het Westen ligt de Slijkplaat, die vrijwel geheel onbegroeid is, meestal bij vloed onderloopt en dus nog in het beginstadium verkeert. Dan volgt de Scheelhoek waar voor het eerst naast klei, zand optreedt, door de Westelijke ligging, want in het Westen en Noorden van deze plaat hebben zich kleine stuifduintjes gevormd. Tenslotte ligt in de mond van het Haringvliet nog de Hinder-Ribben, een plaat, die geheel uit zand bestaat en alleen bij een zeer hooge vloed onderloopt. Vroeger was de Hinder-Ribben veel grooter, maar vermoedelijk door een verandering in de stromingen, wordt ze nu langzaam maar zeker afgebroken. Wat de oorspronkelijke flora en fauna betreft, is de Scheelhoek zeker de belangrijkste van de vier, want hier worden niet alleen soorten gevonden, die bij een opwas uit klei behooren, maar tevens verscheidene, welke zich meer op het zand thuisvoelen.

Het is al weer eenige jaren geleden, dat ik voor het eerst een tocht naar de Scheelhoek maakte. Lang van te voren had ik met enkele vrienden de kansen besproken. Samen zaten wij over de kaarten gebogen en toen wij eindelijk zwaar bepakt naar Hellevoetssluis trapten, hadden wij het gevoel, dat ook ontdekkingsreizigers moeten kennen. In Hellevoetssluis begonnen de moeilijkheden al. Nergens werd een visscher gevonden, die bereid was ons naar de Scheelhoek te brengen. Tenslotte gaf er één ons de raad: „Ga maar eens naar Siem, Siem de strooper, misschien wil die jullie helpen". Siem woonde gelukkig niet ver van het haventje en toen wij op de deur van zijn kleine woning klopten en vertelden waarvoor wij kwamen, moesten we maar binnen komen. Onder het genot van een kopje koffie werden we het na wat loven en bieden eens. Wij hadden onzen man gevonden.

Maar dan kwamen de verhalen los, kostelijke verhalen over gevaarlijke avonturen op de breede stroomen; moeilijke zeehondenjachten en van visschen zonder de benoodigde vergunningen met de visscherijinspectie achter je vodden. Als Siem tenslotte vertelde, dat zijn vader evenals zoo velen in de verraderlijke zeemonden verdronken was, keken wij daar niet eens meer zoo vreemd van op. Deze eenvoudige menschen vertrouwden hun lot toe aan het water, dat hun alles gaf en als de onstuimige golven van een stormnacht één die hun lief was naar de diepte sleurden, berustten zij ook daar in.

Wij gingen naar buiten. Nog even moest Siem zijn konijnen laten zien, die stil achter de tralies zaten te mummelen en dan koersten wij op het haventje af. De kleine visschersboot, waarin onze bagage overgebracht moest worden, lag door de eb diep onder aan de kade-muur en het werd een heele klauterpartij langs steile treedjes. Ook voor drinkwater was er intusschen gezorgd, want dat konden wij onderweg nergens krijgen. Als de fok en het grootzeil geheeschen waren, gleden wij rustig het haventje uit. Maar buiten bolde een stevige bries de bruine zeilen en gebruikmakend van het doodtij, kliefde ons bootje met een flinke snelheid het breede water. Siem tuurde voor zich uit of hij niet ergens het kopje van een zeehond kon ontdekken en vertelde dan weer over de geweldige troepen ganzen, die in de herfst op de slikplaten neerstreken. Zoo vloog de tijd om en al gauw bereikten wij de eerste slikstrook van de Scheelhoek. Het krioelde er van de vogels, die door de eb een groote moddervlakte tot hun beschikking hadden gekregen. Bergeenden, kluten, kokmeeuwen en zelfs enkele lepelaars zochten er voedsel. Geen wonder, dat wij vol verlangen naar een goede plaats uitkeken om aan land gezet te kunnen worden. Maar er moest nog een heel eind gevaren worden voor de bodem van het eiland er een klein beetje vaster begon uit te zien. Een groene muur van zeebies verborg nu alles, maar Siem wist precies waar hij wezen moest. Toen bij de zeilen zakken liet, klonk het: „Overboord manne" en tegelijk voelden wij hoe de boot over de zachte bodem schuurde. Nog even afgesproken wanneer Siem ons weer zou komen halen en dan namen wij de bagage op ons nek en plonsten met onze bloote beenen in het ondiepe water, waar onze teenen de vette modder kneedden. Gelukkig werd de grond vrij spoedig vaster en toen de eerste begroeiing bereikt was, konden wij ons vrachtje neerzetten. Het was onze bedoeling één nacht op de plaat te kampeeren, maar wij waren zoo nieuwsgierig hoe ons eiland er zou uitzien, dat wij alles voorloopig maar lieten staan en eerst de biezenwildernis in trokken. De geheele Zuid-West-zijde bleek met een bijna ondoordringbare vegetatie van zeebies bedekt te zijn, waartusschen zich allerlei kreken en geulen slingerden. Meer naar het Noord-Oosten troffen wij een open, met grassen en meldesoorten begroeide vlakte aan, waarin tallooze ondiepe plassen lagen. Een heerlijk voedselterrein voor allerlei vogels. Daarna volgde een breed strand met kleine stuifduintjes. Het was al een heele wandeling geworden en hoewel ieder terrein bijzondere dingen voor ons verborgen hield, haastten wij ons nu toch weer naar onze bagage, want voor het donker moest ons kampje nog in orde zijn. Op een open, droge plek kwamen de tenten te staan en terwijl twee tochtgenooten de laatste hand aan het kamp legden, trok ik met de derde de biezenwildernis weer in, om te probeeren nog een kiekendieven-nest te vinden, want de bruine roovers vertoonden zich meermalen boven

Arie, de jachtopzichter, in de volgeladen boot

de deinende biezenzee en het gebied was uitstekend geschikt voor hun horsten. Nu het reeds schemerde had ik met de achterblijvers afgesproken, dat ze de brandende stormlamp aan een lange staak zouden hangen, zoodat wij in het donker toch makkelijk de tent terug zouden kunnen vinden. Moe van het worstelen met de lange, scherpe biezen gaven wij ten slotte onze vruchtelooze pogingen maar op. Het was heelemaal donker geworden en op een open plek probeerden wij ons wat te oriënteeren. Maar dat bleek moeilijker dan wij dachten. Heel in de verte flonkerden overal lichtjes en op de vlakke plaat was het bijna niet uit te maken welk licht van onze stormlamp kon zijn, omdat de lichtjes van Goeree ook wel bij onze plaat leken te behooren. Nu het vloed was, versperden telkens volgeloopen kreken ons de weg en na eindelooze omwegen bereikten wij ten slotte het kamp, waar onze makkers al ongerust over ons uitblijven waren geworden.

De volgende dag werd weer hoofdzakelijk besteed aan het zoeken naar een kiekendievenhorst. Misschien was het nog wat vroeg in de tijd, maar hoe het ook zij, veel succes hadden onze speurtochten niet. Juist toen wij lekker lui in het biezenwoud uitgestrekt lagen om in de heerlijke middagzon wat te rusten en onze boterhammen te nuttigen, kwam een luid gekraak langzaam naderbij. Meteen schoten wij overeind. Wat kon dat zijn? Het leek wel of er iemand naar ons toe kwam. Maar wij wisten toch bijna zeker, dat er buiten ons niemand op de plaat was. In spanning wachtten wij af en toen de biezen dichtbij ons vaneen bogen, zagen we een man in lange baggerlaarzen op ons afkomen. Al dadelijk stelde hij zich aan ons voor als de opzichter van de plaat, Arie de jachtopzichter. Even hadden wij noodig om van de eerste verbazing te bekomen, maar vertelden dan, dat wij hier voor de vogels waren en nu naar een kiekendievennest zochten. Het gesprek vlotte best en Arie vertelde ons, dat wij eigenlijk nog een maandje later moesten komen in Juni of zoo. Dan broedden er honderden kluten en sterntjes tusschen de stuifduintjes, als een hooge vloed de legsels ten minste niet weggespoeld had. Tusschen de biezen zaten vast enkele kiekendievenhorsten en je kon er verder nog van alles verwachten. Maar de meeste vogels die hier broedden, hadden eerst een legsel op andere plaatsen gehad en als dat verstoord was, kwamen ze de eenzame plaat opzoeken, zoodat deze pas later in de broedtijd goed bevolkt werd.

Bij het afscheid beloofde Arie, dat hij ons een volgende keer graag met zijn boot van uit Stellendam naar de Scheelhoek zou brengen en met een totziens verdween hij weer in het geheimzinnige biezenwoud.

Siem zou ons om vijf uur komen halen en wij hadden nog heel wat in te pakken, zoodat we besloten maar naar de tent te gaan. Toen alle bagage bij de vloedlijn stond, tuurden wij over het water of het kleine visschersbootje nog niet naderde, maar het werd zes uur,.... zeven uur.... en al dien tijd amuseerden wij ons maar met de vele slikvogels, die op de drooggevallen slikken aan het foerageeren waren. Groote troepen zilverplevieren in voorjaars-

Ons kamp op „de Scheelhoek", tusschen de zeebiezen

kleed waren hier nog wat aan het rondboemelen en wij hadden nu volop tijd de prachtige vogels te bewonderen. Eindelijk verscheen buiten de pieren van het Stellendamsche haventje het bootje waarop wij al zoolang wachtten en na een poosje zette Siem het met een flink vaartje vlak bij ons op het slik. „Dag Siem, wat ben je laat!" Siem zei niet veel. Maar toen wij aanhielden, omdat wij beslist wilden weten wat er aan de hand geweest was, bromde hij: „Van middag ging ik voor de gezelligheid al naar Stellendam en daar trof ik in het café zulke aardige meisjes, dat ik jullie heelemaal vergeten was". En omdat wij immers toch op hem aangewezen waren liet hij het verder maar bij dit excuus. Alles zat ons nu tegen. De wind was bijna gaan liggen en de vloed zou nog wel een poosje op zich laten wachten. Wat wij tijdens de heen-reis in een uur deden, kostte ons nu uren. Het begon donker te worden. De maan, die bijna vol was trok een zilveren baan over het nu zoo stille water van het Haringvliet en liet de boeggolfjes vonken spatten. Heerlijk was het zoo voort te dobberen over de breede stroom, maar toch waren wij blij toen ons bootje het haventje van Hellevoetssluis in draaide. Pas om half één waren we weer in Rotterdam terug. Dit eerste weekend naar de Scheelhoek was ons best bevallen en al spoedig groeide het plan er eens wat langer te kampeeren en zoo flora en fauna van dit merkwaardige gebied wat beter te leeren kennen.

Pas eenige jaren na mijn eerste bezoek kreeg ik gelegenheid dit plan te verwezenlijken en met twee tochtgenooten trok ik in de laatste helft van Juni naar het eenzame oord. Wij waren de eersten, die voor langere tijd ons kampement zouden inrichten op het nieuwe, aan het water onttrokken land en gaven ons er goed rekenschap van, dat één enkele flinke bries uit zee voldoende kon zijn om het eiland met alles wat er op was, flink onder water te zetten. Later dan wij wilden bereikten wij het dorpje Stellendam en pas in de schemering vertrokken wij met de volgeladen motorvlet van Arie uit het kleine haventje. Het water had z'n laagste stand bereikt en het was vrijwel windstil geworden, zoodat het stukje Haringvliet (Het Zuiderdiep) dat wij over moesten, bijna rimpelloos voor ons lag. Het tij zat ons tegen, want met vloed hadden wij gemakkelijk een kreek kunnen invaren, om zoodoende vlak bij een geschikt kampterreintje aan te leggen. Maar nu moesten we, zooals mijn tochtgenoot vaak nog smalend zegt, midden in het Haringvliet over boord stappen, om met onze lange baggerlaarzen tot ver over onze knieën in de modder te zakken en al wadend onze spullen op het eerste droge plekje van het eiland te brengen.

Voor op z'n minst vier dagen hadden wij proviand en drinkwater meegenomen. En heel wat keeren moesten wij door de zuigende modder voor de leege vlet vertrekken kon. Toen het silhouetje in de duisternis verdwenen was en het geluid van het razende motortje snel afnam, wisten wij, dat de verbinding met de vaste wal voor eenige dagen verbroken was. Om ons heen riepen nu nog alleen de kluten, die geen

indringers gewend waren en voor ons lag de vlakke, duistere plaat, waarop het steeds moeilijker werd om je te oriënteeren. Maar wij moesten weg van de plaats waar wij nu stonden, want over een kwartier zou het reeds opkomende water onze bagage bereikt hebben. Pas toen alles op een veilige plaats gebracht was, konden wij op zoek gaan naar een droog plekje voor de tent.

Na een lange worsteling met biezen en verborgen kreekjes, vonden wij vlak bij een breede geul een mooi, hoog stukje, dat met gras begroeid was. Hier moesten wij het maar wagen. 's Nachts om half twee stond ons kamp gereed en juist toen ik van plan was in mijn slaapzak de vermoeienissen te vergeten, hoorde ik een hevige plons en zag hoe de omgevallen stormlamp uitging, om alles in het duister te zetten. Nog zonder een woord te kunnen zeggen, deed ik een vlugge greep in de richting van het donkere water en had een hand te pakken. Een flinke ruk en druipend stond één van mijn tochtgenooten voor me, die zeker misgestapt was en achterover in de volgeloopen kreek tuimelde, waarin nu wel twee meter water stond, met er onder een grondelooze modderlaag. Maar daarna sliepen wij toch zooals wij zelden geslapen hebben en zelfs de waterrallen, die af en toe hun fluitende, brommende en gillende geluidjes door de stilte scheurden, bestonden niet meer voor ons. Toen wij de volgende morgen uit de tent kropen, was onze kreek weer heelemaal leeggeloopen. De vaste waschtafel met stroomend water, waarop wij ons reeds verheugden, kon nu niet eens gebruikt worden. Dan waschten wij ons maar bij de volgende vloed, want het drinkwater was te kostbaar.

Vlak bij ons lag het wrak van een visschersvaartuig en na het ontbijt gingen wij daar op af om het van binnen en van buiten te inspecteeren, want het kon voor ons een laatste reddingsmiddel worden, wanneer de plaat eens heelemaal onder water ging. Op de bodem van het schip groeiden reeds verscheidene planten en grassen en tegen een der bovenbalken van het ruim hadden boerenzwaluwen haar nestje gemaakt. Het was ongetwijfeld het eenige paartje van het eiland, maar de beide, rusteloos in- en uitvliegende ouden hadden hier geen beter plekje voor hun kroost kunnen vinden. Zoo waren de jongen heerlijk beschut tegen regen en wind en de hoogste vloed zou hen nog niet kunnen bereiken.

Van het dek af had je een prachtig uitzicht over het omringende landschap. Om ons heen de deinende biezenwildernis, waarboven bruine kiekendieven zweefden en heel in de verte de kleine duintjes, waar kluten lawaaiden, zoodra een bruine roover wat al te vrijmoedig werd.

In een mooie V-vorm trok een troepje van twintig lepelaars naar het Westen, waar het bij de uiterste slikstrook van de plaat uiteen wervelde en de groote, witte vogels elk apart garnalen gingen visschen. Maar mijn aandacht werd door iets anders getrokken. Een kiekendief was reeds tweemaal op dezelfde plaats in de biezenzee neergestreken en nu de vogel er voor de derde maal inviel, bepaalde ik goed de plaats en richting om er vervolgens op uit te trekken met het doel het nest op te sporen. Zoo in de hooge baggerlaarzen bestonden er eigenlijk hier geen onoverkomelijke hindernissen en ik kon recht op mijn doel af gaan. Alleen trachtte de zuigende modder van een kreek mijn baggertrappers wel eens vast te houden en dan liep ik kans voorover in de zachte brij te tuimelen. Maar als ik dan mijn beenen een kwartslag draaide, kon ik zoo de gummilaarzen door het wijderwordende gat naar boven trekken. Vooral de tocht door het uitgestrekte gebied met hooge, scherpe zeebies, waarin ik soms heelemaal verdween, was afmattend. En de hooge pluimen benamen alle uitzicht, zoodat ik telkens op open plaatsen naar de richting moest zoeken.

Toch bereikte ik zoo tenslotte het rietboschje, waarin ik de kiekendief vermoedde. Een paar maal doorkruiste ik het zonder iets te vinden. Was ik dan toch nog verkeerd geloopen? Nogmaals kraakten en bogen de lange rietstengels en toen vloog nog geen twee meter van me af de groote, bruine vogel op. Het wijfje, de gele kop was goed zichtbaar. Machtige vleugels brachten haar op veilige hoogte en voortdurend stortte ze haar angstroepjes over me uit, kli, kli, kli, kli! Nog even moest ik voorzichtig verder om de groote horst te bereiken, welke ongeveer een halve meter boven de grond op omgeknakte rietstengels gebouwd was. Twee kleine donsjongen lagen er in, twee eieren moesten nog uitkomen. Geen zuchtje drong door het dichte rietwoud en de jongen kregen het al warm in de felle zon. Hier zou één van mijn filmhutten komen te staan, om iets uit het familieleven van de bruine kiekendief vast te leggen en na een lange staak als herkenningsmiddel in de buurt van het nest geplaatst te hebben, begon de moeilijke terugtocht.

Om een ander gedeelte van het terrein te doorkruisen, volgde ik niet meer het pad, dat reeds tijdens de tocht naar het nest, door het onvermijdelijk knakken der biezen ontstaan was. Weer moest ik worstelen tegen de groene muur, die boog en kraakte, wanneer ik voortdrong, telkens wegzakkend in een dikke laag dorre plantendeelen, welke door het groeien van de nieuwe biezen omhoog getild was en zoo enkele decimeters boven de sliklaag hing. Juist op deze plaatsen klonk soms vlak bij mijn zakkende baggerlaars een vreemd gesteun en gebrom, dat van

Twee kleine donsjongen lagen er in

een waterral afkomstig moest zijn. Onder de laag dorre biezen konden deze vogels vlug en ongezien wegkomen, zoodat ze zich er veilig voelden en mij kalm lieten naderen. Op zulke plaatsen maakten de rallen volgens Arie de jachtopziener ook het nest, dat dan even van de bodem af, onder aan de bedekkende plantenlaag vastgemaakt kon worden. Dus practisch onvindbaar. Alleen een hooge vloed kon het legsel verstoren.

Het nest, dat ik ten slotte na heel lang zoeken toch ontdekte, bleek reeds uitgekomen te zijn, zoodat slechts de achtergebleven eierschilletjes mij zekerheid gaven. De vele jongen sluipen, zoodra ze droog zijn, met de ouden door de dichte begroeiing mee en het verbaasde mij niet, op de plaats, waar een oude waterral bromde, nu ook een zacht gepiep te hooren. De jongen bleken zich bij mijn nadering dadelijk verspreid te hebben, want van verschillende kanten kwam hun klaagliedje. Maar de ouden bleven vlak bij me in de buurt, lieten niets van zich zien, maar gaven hun zonderlingste geluiden te hooren. Stil dook ik weg tusschen de biezen. Vlak bij me piepte weer een jong; de oude antwoordde als een steunende buikspreker. Even later scharrelde er een klein, zwart donsballetje door het donkere biezenwoud. Dat moest gefotografeerd worden. Het jonge vogeltje kon pas enkele dagen uit het ei zijn, miste natuurlijk nog de lange, even omlaag gebogen snavel, waaraan de oude waterral zoo goed te herkennen is. Op het rood van de pootjes en het snaveltje na, was alles nog zwart aan het kleine diertje, zoodat de bruine roovers, die telkens boven de biezenwildernis zweefden, het niet makkelijk zouden opmerken.

Moe maar meer dan voldaan over de eerste ontdekkingen, arriveerde ik weer bij de tent. Het nog wegebbende water in de kreek klaterde zachtjes. Om onze kleine nederzetting ruischten de biezen en de gloed van de zomerzon trok grillig scheuren door het nieuwe drooggevallen land.

(Wordt vervolgd)

Jonge waterral tusschen het lepelblad *(zie pag. 79)*

NEUTEN-SCHAITEN IN 'T GRUNNEGERLAAND

door W. J. EELSSEMA

WANNEER het Paaschfeest nadert, dan komen in de provincie Groningen de spelen „neuten-schaiten" weer te voorschijn, om mogelijk ijveriger dan daarvoor weer beoefend te worden. Tot Paschen weer voorbij is en dit spel weer voor een jaar opgeborgen, doch niet vergeten wordt. Het typeerende van deze oude volksspelen, — zoowel in de provincie Groningen als daar buiten in andere provincies is het feit, dat ze op bepaalde oogenblikken opduiken, vlot beoefend worden, dan weer in de oude doos, die deze volksgebruiken bewaart, opgeborgen worden, om plaats te maken voor andere spelen, en om ten slotte weer te voorschijn gehaald te worden, wanneer de vaste tijden, waaraan niet getornd mag worden, weer daar zijn. Zoo ook het „neuten-schaiten" in Groningen. Twee, drie weken voor Paschen zal men in het kinderspel de voorboden daarvan zien, op het Paaschfeest zal men in bijna elk dorp verschillende groepen bezig zien met het beoefenen van dit oude volksspel, mogelijk ook den Zondag volgende op Paaschzondag, — lutje Poaske —, nog een enkelen groep, — het enthousiasme is dan al bijna weer gedoofd —, daarna is het spel echter voor een heel jaar schijnbaar geheel en al verdwenen uit de volksaandacht. Onze oude volksspelen zijn aan hun vaste tijden gebonden, en het schijnt bij niemand in de gedachten te komen, daaraan te tornen.

Twee, drie weken voor Paschen vallen er voor den oplettenden toeschouwer teekenen op te merken, dat de Groninger zijn geliefd spel, het „neuten-schaiten" weldra weer gaat beoefenen. Zooals bij de kinderen onverwachts het knikkeren, het tollen of een dergelijk spel als 't ware plotseling losbreekt, — het eigenaardige daarvan is wel het feit, dat een en ander aan bepaalde tijdstippen gebonden schijnt —, zoo beginnen de kinderen in Groningen tegen Paschen te „schaiten". Wie er mee begint, is meestal niet te zeggen, doch weldra is het als een epidemie over alle kinderen losgebroken, en ziet men overal groepjes of paartjes met dit spel bezig. „Schaiten" is de betiteling, die de Groningers er aan geven. De niet-Groninger zou dit mogelijk willen „vertalen" met het woord schieten. Het spel is echter van een vreedzamer karakter. De juiste omschrijving in het Nederlandsch zou kunnen luiden: mikken.

De kinderen zijn bij dit spel in het bezit van ,,baitjes" of ,,koegels". ,,Baitjes" zijn hard-gebakken kluitjes klei (elke huisvader in Groningen heeft ze zeker wel eens voor zijn kinderen gemaakt) of groote knikkers, die de grootte hebben van een niet-al-te-dikken kogel en in den handel verkrijgbaar zijn. ,,Koegels" zijn zware, ijzeren kogels van drie à vijf centimeter middellijn. ,,Schaiten" nu is het mikken op het ,,baitje" of de ,,koegel" van de tegenpartij. Soms sjouwen de kinderen op deze wijze al spelende het heele dorp door, en worden.... honderd jaar oud. Want elk welgericht schot is meestal een jaar, zoodat de deelnemers en deelneemsters aan het einde van het spel vaak een respectabelen leeftijd hebben bereikt. Wanneer de deelnemers rijkelijker met aardsche goederen zijn bedeeld, verwisselt bij elk welgericht schot een noot van eigenaar en wel van den getroffene naar den schutter, en zoo moet er aan het einde een winst-, doch ook een verliesrekening worden opgemaakt. Het verlies brengt vaak zijn tragedies mee, doch er zijn ook nog andere rampen in dit spel verborgen. Want vaak zijn de ,,baitjes" niet tegen een al-te-hard schot van een ijzeren kogel bestand en vliegen ze in stukken. Menige kindertraan is over zulk een feit gevallen, als ook om het feit, dat een kogel of een ,,baitje" in een moddersloot rolde, en niet meer teruggevonden werd, ondanks het feit, dat de sloot met een tuinhark bijna uitgebaggerd werd.

Naast dit ,,schaiten" staat het ,,potje-pikken", dat op twee manieren beoefend kan worden. Voor dit spel wordt er in de mulle aarde een groote cirkel getrokken en daarvan verwijderd op een tien meter afstand een rechte lijn. De cirkel is de pot, — bijna zooiets als de dood-in-de-put op het ganzebord —, want de speler, wiens kogel of ,,baitje" in dien cirkel komt te liggen, is af, heeft verloren en mag niet verder meespelen. Achter de rechte lijn is het neutrale gebied. Elke speler, wiens kogel daar is, is onkwetsbaar. Het heet dan ,,hai is boven". De bedoeling van dit spel, wanneer het zonder noten wordt gespeeld, is, de tegenstanders in den cirkel te mikken. Eerst is er een spel van uitdaging en aanval. De deelnemers werpen hun kogels, — om daaronder dan zonder verdere vermelding ook de ,,baitjes" te verstaan —, vanaf de streep naar een plek, rond den cirkel, waar zij denken, dat zij veilig zijn. Elk op zijn beurt, verschuift iedere deelnemer zijn kogel, of waagt hij een aanval op zijn tegenstander. Wordt diens kogel geraakt, dan mag de gelukkige schutter den kogel van zijn tegenstander met dien van zichzelf voor zich uit drijven door krachtige worpen er tegen, tot de eerste binnen den cirkel ligt, de eigenaar ervan uitgeschakeld is en een nieuw spel begint. Soms echter, tot groot leedvermaak der andere spelers, rolt ook de kogel van den ,,zegevierenden" aanvaller binnen den cirkel en is ook hij uitgeschakeld. Winnaar is hij, die in den laatsten tweekamp zijn tegenstander weet uit te schakelen. Hij wint den prijs, bestaande uit eenige noten van elken medespeler.

Dit spel kan ook op een andere manier gespeeld worden. Dan gooit elke speler twee noten in den cirkel, — ,,opzetten" wordt dit genoemd —, en mag men behalve op zijn tegenstander ook de noten uit den cirkel mikken, welke noten door den verliezer aan den winnaar moeten worden overgedragen.

Men zou dit ,,potje-pikken" inleidende spelen en spelen voor de kinderen tijdens het Paaschfeest in het Groningerland kunnen noemen. Want het groote spel voor menschen, het ,,riestern", is voor kinderen meestal te kostbaar. Riestern is een echt Groningsch spel en wordt met Paschen zoowel op de groote boerderijen als bij het kleine arbeidershuisje beoefend, zoowel in het welvarendste dorp als in het kleinste gehucht.

Voor dit spel heeft men een lange plank noodig, liefst een zware, waarin niet gemakkelijk beweging is te krijgen. Deze wordt zooveel mogelijk horizontaal op den grond gelegd, waarna op de linkerzijde op vijf à zes centimeter van den kant een krijtstreep over de geheele lengte van de plank wordt getrokken. Over deze streep weer van het begin tot het einde dwarsstreepjes, en wel zoover van elkaar, dat wanneer er op elke snijding der lijnen een walnoot wordt geplaatst, deze noten ongeveer 1 à 2 centimeter van elkaar staan. Elke deelnemer aan dit spel brengt nu een zeker aantal noten in, zoodat men een flinke rij heeft, wanneer deze noten als soldaatjes op een rij op de kruisingen worden geplaatst. De bedoeling van het spel is nu, dat elke deelnemer met een ijzeren kogel de noten van de krijtstreep gooit. Soms gelukt dit, soms niet. Wanneer de kogel een aantal noten vanaf het begin wegmaait, dan is het ,,dun" en zijn de noten voor den werper. Gaat de kogel te vroeg in de rij werken, zoodat er voor nog een aantal noten blijft staan, dan is het ,,dik" en moet de werper de helft van de noten betalen. Hij kan dit doen door noten of door geld. Men rekent b.v. twee, of drie of vier noten een cent. Deze bedragen aan geld worden bij de noten gezet. Gooit een volgende gooier ,,dun", dan is het geld, dat bij die noten stond ook voor hem; gooit hij echter dik, dan moet hij bovendien ook nog de helft van het geld betalen.

Soms is echter de kogel een beetje wispelturig. Dan gooit hij b.v. eerst een rij dik, wipt uit de notenrij en werpt daarna nog een rij van de voorste noten van haar plaats. Al is slechts de allereerste noot door deze manoeuvre van de plaats gekomen, dan is het toch ,,dik en dun" en behoeft de werper niets

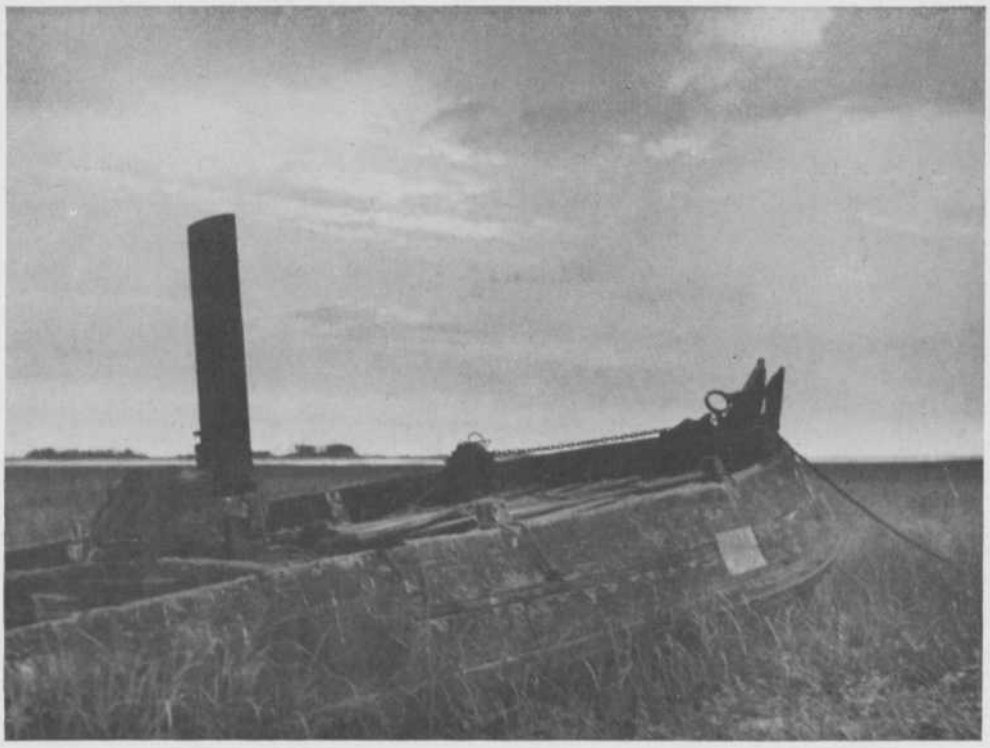

Het wrak op de plaat, waarin de boerenzwaluwen hun nestje hadden (zie pag. 78)

te betalen, ontvangt echter ook niets, doch hij moet de noten weer op haar plaats zetten.

Dit spel, dat ontzettend grof kan worden en wel eens ontaardt in een al-te-groot winstspel, — er worden wel eens partijen gespeeld, waar guldens en rijksdaalders bij de noten staan —, heeft meestal ook een pot. Op ongeveer de helft van de plank wordt een kruis bij een der dwarsstrepen gezet. Wanneer er nu naar het oordeel der spelers te veel geld bij de noten komt te staan, worden de te betalen bedragen daar gedeponeerd. Wordt er nu grof gespeeld, dan telt de pot mee, wordt de pot gewonnen of moet de helft er van betaald worden. Meestal echter worden bij het bloot-leggen van de pot de noten weer opgezet en wordt het geld over deze noten verdeeld, zoodat er eigenlijk weer een nieuw spel begint, alleen met dit verschil, dat er dan reeds bij het begin links van de noten geld staat.

Dit ,,riestern'', dat jammer genoeg, gelijk opgemerkt, vaak ontaardt in grof spel, ingezet met groote bedragen, kan werkelijk heel gezellig zijn, wanneer het in zijn ouden, dus eenvoudigen vorm gespeeld wordt. Juist bij dergelijke spelen komt de humor der Groningers tot uiting, zoodat geestige gezegden en uitingen herhaaldelijk de lachspieren in beweging brengen.

Wanneer iemand bij een ongelukkigen worp zooveel moet betalen, dat het zijn draagkracht te boven gaat of hij het de moeite niet meer waard vindt, om zooveel geld voor het oude spel af te geven, dan zegt hij: ,,Ik scheer mie d'r oaf'' en doet hij dat spel niet meer mee.

Een andere term bij dit spel is ,,in maane speulen''. Dan verbinden twee spelers, b.v. een jongen en een meisje, zich om alles met elkaar te deelen, zoowel de winsten als de verliezen. Soms besluit een paartje dit ook in de toekomst te doen, lief en leed samen te deelen, niet alleen bij het ,,riestern'' doch ook in het dagelijksche leven. Zij zullen aan dit Groningsche spel dan waarschijnlijk een heerlijke herinnering hebben.

Teun met de schapen

VOORJAAR IN LEMELERLAND door A. BEEFTINK

Met foto's van den schrijver

LUCHTIGE witte wolkensluiers spreiden en verspreiden zich langs den stralenden voorjaarshemel, die diepblauw en puur zich uitspant over het wijde land. Alleen waar de horizon de oneindigheid raakt, verglijdt de tint in een fijner en teerder nuance. Vanaf de helling op den berg overzien we den verren omtrek. De heide met kale zandplekken en donkere dennen. De vlakke bouwlanden tegen den voet van den berg aangevlijd, met sappig groen van winterrogge bedekt en omzoomd door het nog rossige eikenhakhout. Weer verder de huisjes en boerderijtjes, klein en prutserig in de ruimte, maar veilig omsloten door kromgegroeide eiken of hemelhooge populieren, goudglanzend de forsche kruinen. En aan den horizon het violet van een volgende heuvelrij. Dat is de schoonheid van een plekje in ons eigen land, het land van Lemele met zijn Lemelerberg.

Van de heuvels, die in het Oosten van ons land, in Overijsel en Gelderland, zich uitstrekken van Ommen tot voorbij Nijmegen, hebben er enkele reeds een onbetwiste vermaardheid gekregen. In Overijsel is als zoodanig de Holterberg wel het meest bekend. De voor ons land groote hoogte, ruim 80 meter boven A.P., geeft dan ook prachtige vergezichten op de nabije en vergelegen omgeving. Maar misschien dat juist de grootere bekendheid en de reeds vrij dichte bebouwing van dezen „berg" op den echten natuurliefhebber minder aantrekkingskracht uitoefenen. Wat dat betreft maakt de Lemelerberg voor een waarschijnlijk kleiner aantal liefhebbers een betere kans. Want ten onrechte maakt hier onbekend onbemind.

De kaart laat ons zien, dat de geheele heuvelreeks in Overijsel zich uitstrekt van Ommen tot Diepenheim en we zien daarop tegelijk, dat juist de Lemelerberg, wat ligging betreft, een afzonderlijke plaats inneemt. De andere heuvels vormen een aaneengesloten geheel, terwijl de Lemelerberg heel interessant van alle zijden uit het zeer vlakke land oprijst. Ter oriëntatie vinden we gemakkelijke grenzen in de driehoek, die gevormd wordt door de Regge in het Oosten, het Overijselsch Kanaal in het Zuiden en de lijn Raalte-Ommen ten Westen van den berg.

Zoo vormt deze eenzame een belangwekkende uitzondering op de aaneengesloten heuvelreeks in Overijsel, die ook in hoogte niet voor den Holterberg onder doet. Wat we op dezen berg echter bij uitstek genieten kunnen, is het onbelemmerde uitzicht en de slechts zeer weinig aan banden gelegde natuur. Voor het grootste gedeelte onbeboscht, hebben de zacht golvende heideglooiingen, rijk begroeid met een natuurlijken opslag van jeneverbes, nog het oorspronkelijke ruige karakter behouden. Wanneer dan een bolle voorjaarswind de wolken als indrukwekkende gevaarten opstuwt, is het een feest hier te dwalen en

Berken langs de Regge

van de steeds wisselende kleurschakeeringen, de klare verten en zon en wind te genieten. Want als het even kan, moet ge den berg zien bij „boesterig" weer in het voorjaar. In den vollen zomer is de verte heiig en het wandelen in de heete zomerzon, onder een strakblauwe lucht is op de kale heide niet aanlokkelijk. Trouwens, voor de dierenliefhebbers is het voorjaar zeker de aangewezen tijd. Voor wie den berg eenigszins kent en niet bang is voor vroeg opstaan, behoort het ontmoeten van reeën niet tot de zeldzaamheden. In de weeke, drassige gronden aan den voet van den berg zijn hun sporen gemakkelijk te vinden. En hebt ge die eenmaal gevonden, dan is de rest slechts een kwestie van geduld, overleg en onbeweeglijk op post blijven. De tusschentijd wordt dan wel ruimschoots vergoed door het plezier, dat ge beleeft aan hazen- en konijnenstoeipartijen. Een aardige vondst is steeds weer een nest jonge konijnen, dat voor een niet ingewijde nauwelijks is te herkennen. Meermalen maakte de boschwachter ons opmerkzaam op wat ongelijkheid aan den rand van de door de perceelen grovedennen aangelegde zandwegen. Het zand werd op de bewuste plaats wat opzij geschoven, een plukje hei kwam te voorschijn en een verweerde mannenhand bracht uit het hol een hoopje jonge konijntjes naar boven. 's Nachts worden ze gezoogd, maar overdag gaat mama uit laveien. Als de jongen een dag of veertien oud zijn, mogen ze voor het eerst mee de wereld vol gevaren in. En die wereld *is* vol gevaren. Want terecht verwenschen boscharbeider en boschbezitter hen hartgrondig. Als we zien, hoe het jonge pootgoed beknaagd en verbeten wordt, kunnen we ons levendig de ergernis indenken. Al het jonge loofhout en de larix krijgt een ijzergaasmanchetje om, voor zoover ze niet in een meterhoog omheind perceel zijn geplant.

Maar de genomen moeite is niet tevergeefsch en wat er tot nu toe staat mag gezien en belooft een mooi toekomstbosch te worden. Van eentonige grovedennenakkers is geen sprake en aan rijke verscheidenheid in beplanting is reeds nu gedacht. En toch openbaart zich het eigen karakter van den berg steeds weer in de zachtgolvende hellingen met de onvolprezen vergezichten. De oorspronkelijke begroeiing van jeneverbes, berk, vliegden en eikestruiken hier en daar, omlijst die uitzichten juist door enkele markante verticalen.

We kunnen ons zelfs in onherbergzame oorden

Gezicht op den berg bij „boesterig" weer

wanen bij de door de wind gevormde zandverstuivingen aan de Westzijde of de door regenwater uitgespoelde ravijnen, als het uitzicht op het vlakke land rondom ons niet duidelijk van het tegendeel zou overtuigen. Daar zien we de vlakke moerassige heide, waar hier en daar in het zonlicht plassen opblinken, scherp begrensd door ontgonnen cultuurland. Die plassen en moerasjes aan den voet van den berg vormen het dorado voor den vogel van de hei bij uitnemendheid, den grooten wulp. Voor zweefvliegers een vogel, die het bestudeeren waard is. Met een paar snelle vleugelslagen werkt de kromsnavel zich tot een tamelijke hoogte op, om dan in sierlijke zwenkingen met onbeweeglijke vleugels te zweven naar hartelust. Duidelijk zichtbaar laat het dier zich door de opstuwende winden mee omhoog voeren, om zich dan weer statig zeilend te laten afglijden naar een volgenden heuvelrug. Zijn zilvergrijze borst glanst in de zon en we kunnen ons in deze omgeving moeilijk een passender vogel indenken. Zijn geluid harmonieert zelfs met z'n melancholieke strofen bij deze eenzame omgeving. Het is een aanhoudend teluu, teluu, teluu.... met trillers en moeilijk te definieeren fluittonen, die soms weer doen denken aan het hoog en doordringend piepen van een kruiwagen.

In de heide is de bruine, rustig stappende steltlooper bijna onzichtbaar en met zijn langen nek, die als een periscoop over de omgeving uitziet, heeft hij ons heel wat vlugger in de gaten, dan wij hem. Op honderd meter afstand gaat hij reeds op de wieken en we moeten dan ook heel wat list en geduld te baat nemen om in eind April, begin Mei zijn nest te ontdekken. Nest wil in dit geval zeggen, een kleine holte in de hei, waar de vier bruingevlekte eieren ook al weer bijna niet in uitkomen, zoo verrassend is de schutkleur.

Dank zij de gedeeltelijke beplanting, die al eenigszins een boschkarakter gaat aannemen, wordt het dierenleven en speciaal de vogelverscheidenheid ieder jaar grooter. Waar vroeger de wulpen bijna alleenheerschers waren, laten zich nu ook fazanten en patrijzen zien. Boschduiven vinden in de donkere statige Douglasdennen prachtige nestgelegenheid; 't is niet gemakkelijk tusschen de dichte takken de nesten te vinden met de twee glanzend witte eieren. Maar veelal verraden de vogels zich zelf door met veel geraas en vleugelgeklep weg te vliegen. Jonge lijsters hebben hier een paradijsje en allerlei meezensoorten en aanverwant spitsgesnaveld kleingoed houdt iederen dag inspectie om het toenemend insectenaantal binnen redelijke perken te houden.

Natuurlijk ontbreken de niet al te best bekend staande Vlaamsche gaaien en eksters ook niet. Vooral van de laatsten is het aantal paren wel wat erg talrijk, al blijft het toch altijd weer een kostelijk gezicht deze in gala gekleede vogels de omgeving te zien afschuimen. Reeds van heel ver vallen ze op. Van schutkleur is geen sprake.

Zoo blijft onze aandacht in dit mooie land onophoudelijk geboeid, en wordt steeds weer geleid van het groote en het wijde naar de overvloedige details.

Als de avond valt, ontmoeten we langs den kerkweg den ouden schaapherder met zijn kudde, op weg

Moerasgrond aan den voet van den berg

naar de kooi. De avondzon kleurt de wollige schapenruggen met warmgouden gloed. Het zachte getrappel in het mulle zand begeleidt als een vredige melodie dat heidetafereel. Van achter laaghangende wolken schiet de zon haar stralenbundels en over de heide glijdt een vale schemer. Als zwarte silhouetten heffen de jeneverbessen spookachtig hun grillige figuren in het late licht.

Even valt de stilte als een beklemming op ons. Vermoeid, maar toch rijkelijk voldaan komen we thuis. We verlangen zelfs al weer naar een nieuwen dag om onze zwerftochten door dit onvolprezen land te hervatten.

Lemelerberg, Voorjaar 1940.

DE STERRENKUNDE IN HET LEVEN ONZER VOOROUDERS (XII)

door Dr. A. C. DE KOCK

ALLE sterren wentelen in ongeveer een dag rond de Poolster; de sterren boven den zuidelijken hemel zien wij bij deze dagelijksche beweging opkomen en ondergaan, vele sterren aan den noordelijken hemel gaan daarbij niet onder, doch beschrijven hun geheele dagelijksche baan boven den gezichtseinder. De sterren die bij de dagelijksche wenteling van den hemel opkomen en ondergaan, doen dit steeds in de zelfde punten van den horizon. Sirius bv. komt iederen dag weer in het zelfde punt op en gaat in een ander vast punt onder; alleen de tijdstippen waarop dit opkomen en ondergaan geschiedt, zijn veranderlijk; zij vallen iederen dag ongeveer 4 minuten vroeger.

Met de punten van opkomst van zon en maan is dit anders; wij hebben uitvoerig besproken hoe deze punten in den loop van het jaar veranderen.

Dat de dagelijksche beweging van den hemel, die ons door de sterren geopenbaard wordt, een wenteling is, blijkt o.a. uit het feit, dat de vorm der sterrenbeelden onveranderd blijft; de Groote Beer bv. behoudt gedurende iedere omwenteling van den hemel dezelfde gedaante, al zien wij dit sterrenbeeld telkens in een anderen stand.

Het gemeenschappelijke draaiïngsmiddelpunt van alle sterren bevindt zich dicht bij de Poolster. Voor het ongewapende oog lijkt het alsof de Poolster precies het draaipunt is, doch nauwkeurige metingen leeren dat ook deze ster in den loop van een dag een klein cirkeltje beschrijft, waarvan wij het middelpunt de Noordpool des hemels noemen. De Poolster bevindt zich dus niet precies in het draaiïngsmiddelpunt des hemels. Alle sterren wentelen in een dag dus niet precies om de Poolster, doch om deze hemelpool.

Deze dagelijksche wentelende beweging van den hemelkoepel is een schijnbare beweging, die het gevolg is van een draaiende beweging van de aarde

Boerderijtje in de dennen aan den voet van den berg

om haar as. De aardas is precies gericht naar het punt dicht bij de Poolster, dat wij Noordpool des hemels noemen. Deze aardas bezit een schommelende beweging; zij beschrijft in den loop van 26000 jaren een kegeloppervlak; het punt aan den hemel waarheen de as der aarde gericht is (de hemelpool dus), is daardoor evenmin een vast punt. In den loop van 26000 jaren beschrijft het een cirkelvormige baan tusschen de sterren. De verklaring van dit verschijnsel (dat de sterrenkundigen het precessie-verschijnsel noemen) berust op de omstandigheid, dat de aarde niet precies een bol, doch een weinig afgeplat is en dat de zon en de maan zich niet precies in het vlak van den evenaar bevinden. Een gevolg van de afplatting is, dat zich langs den evenaar als het ware een overschot aan materie bevindt. De aantrekkingskracht van zon en maan op dezen gordel. van materie om de aarde werkt zich uit in een tollende beweging van de aardas en dus in een wentelende beweging van den Noordpool des hemels, in 26000 jaren één-maal rond.

De hemelpool is dus geen vast punt; thans bevindt de Noordpool des hemels zich dicht bij de helderste ster van den Kleinen Beer, welke wij daarom de Poolster noemen; doch in het jaar 3000 voor de jaartelling was alpha van den Draak poolster en over 12000 jaar zal Wega poolster zijn, wat zij ook 14000 jaar geleden was.

In de vroege midden-eeuwen was de leidster onzer voorouders een sterretje van de 4de grootteklasse in het sterrenbeeld de Giraffe. Het is een zwakke ster, doch zij is geplaatst in een sterrenarme omgeving, en daarom gemakkelijk te vinden. In dien tijd werd het zelfde sterretje door de Chineezen als leidster gebruikt. In een oud IJslandsch handschrift van het begin der 12de eeuw is sprake van 2 leidsterren, een zwakke en een heldere, waarvan de zwakke slechts een kleinen cirkel in een dag beschrijft. Deze zwakke ster is het reeds genoemde sterretje in de Giraffe, terwijl de heldere wel niet anders kan zijn dan onze huidige poolster, die toen 7 graden (dit is 14 maal de maansmiddellijn) van de toenmalige hemelpool af stond. Het sterretje in de Giraffe is vermoedelijk de leidster van de Wikingen geweest, die daarop bij hun stoutmoedige zeetochten gevaren hebben.

Deze tochten der Wikingen, die zich over den geheelen Atlantischen Oceaan tusschen Spitsbergen, Groenland, Amerika (Vinland) en Noord-Afrika (Marokko) uitstrekten zijn, wat de navigatie betreft, steeds een raadsel geweest. Men heeft altijd verkondigd, dat de Germanen zich, wat de hulpmiddelen der navigatie betreft, moesten verlaten op hun kennis van de zeestroomingen, en dat de vluchtrichting van zee- en trekvogels hun ook nog tot oordeelen in staat stelde, doch dat zij van het uitspansel te weinig begrip hadden om op de sterren te kunnen varen. De geruchten over tochten naar Groenland en Vinland zijn langen tijd voor mystificaties versleten; zelfs het vinden van Wikingengraven en van wapens en steenen met runeninschriften lieten nog ruimte voor twijfel open. Nu leeren de kinderen op school nòg, dat Amerika door Columbus ontdekt is en dat het tijdperk der ontdekkingsreizen met hèm aangevangen is.

Doch het staat vast, dat Bjarni Herjulfsson van

IJsland, de eerste Wiking en dus de eerste Europeaan was, die Amerika zag, toen hij door een storm van Groenland daarheen gedreven werd. Er wordt melding gemaakt van waarnemingen die hij tijdens zijn tocht en op de kust van Vinland aan de zon verricht heeft. Er rest trouwens nog de vraag te beantwoorden hoe Bjarni zonder kompas van IJsland naar Groenland gevaren kan zijn. Het kompas werd immers pas in het midden der 12de eeuw in Noord-West-Europa bekend en wegens de miswijzing, die vooral op de route der noordelijke Wiking-tochten groot was, zou het toch niet bruikbaar geweest zijn voor de navigatie. Columbus zeilde om die reden nog op de Poolster en niet op het kompas. Dat de Wikingen kans zagen een koers ook zonder kompas te bepalen kan afgeleid worden uit het zeilvoorschrift, dat kaap Egede in Zuid-Groenland zuiver westelijk van Bergen in Noorwegen lag. Dit kan alleen uit waarnemingen aan den hemel besloten zijn. Het oud-angelsaksische runenlied (van ± 700 der jaartelling) zegt trouwens: „overdag vaart de schipper op de zon, des nachts op de leidster." Het moet bovendien eenvoudiger geweest zijn op de leidster te varen dan op de zon. Men denke bv. aan het verschijnsel dat in het Noorden de zon dagen- en wekenlang niet ondergaat; dan moet de richting van het oosten of van het westen zeer moeilijk met behulp der zon te bepalen zijn. Ook de door den schuinen hemelstand en de door de declinatie-veranderingen van de zon veroorzaakte verandering van haar punten van opkomst en ondergang maakte de bepaling van een koers zeer moeilijk. Men moest daartoe weten hoever op een bepaalden dag het punt van opkomst of ondergang van het noordpunt verwijderd was, om daardoor het noordpunt te kunnen vinden. Hiervoor bestonden getallenreeksen, die de schippers van buiten kenden. Tijdens den nacht voer men op de leidster; in de ochtend- en avondschemering op het schemerings-segment; op het midden van den dag gaf het tijdstip van grootste middaghoogte de zuidrichting, zoodat men gedurende den heelen dag in staat was door waarnemingen aan den hemel een koers te bepalen.

Men voer bij voorkeur bij gunstige wind- en weersomstandigheden, meestal in de lente en in den herfst. De heldere zomernachten waren voor groote tochten ongeschikt, daar de sterren dan niet zichtbaar waren. Een der eerste Wikingen, Naddodd, die van Noorwegen naar IJsland overstak, voer in den naherfst terug. Bij zijn vertrek zag hij op het eiland sneeuwbuien vallen, die bij den noordwesterstorm sneeuw op het eiland brachten doch hem niet bereikten. Bovendien bestond in Noorwegen een wet dat men in den winter, de lente en den herfst kon varen wanneer men wilde, doch in den zomer niet, daar dan de mannen voor den arbeid op het land beschikbaar moesten zijn.

Uit het voorgaande blijkt genoegzaam dat de Wikingen sterrenkundige kennis bezaten en dat zij daarvan nuttig gebruik maakten. Zonder die kennis zouden hun gewaagde tochten onuitvoerbaar geweest zijn; brokstukken van die kennis zijn ons door oud-IJslandsche geschriften bewaard gebleven. Wij weten daaruit zelfs hoe eenige van de waarnemingen waarop die kennis berustte, verricht werden. Doch daarover kunnen wij pas in een volgend artikel berichten.

DE STERRENHEMEL VAN 15 MAART 1941 TOT 15 APRIL 1941

door Dr. A. C. DE KOCK

OP de sterrenkaartjes is weergegeven het aspect van den noordelijken en van den zuidelijken sterrenhemel, voor het midden van ons land, op respectievelijk:

15	Mrt.	te	24	h		's avonds
23	,,	,,	23	,,	30	m	,,
31	,,	,,	23	,,			,,
8	April	,,	22	,,	30	,,	,,
15	,,	,,	22	,,			,,

Deze en alle volgende tijdstippen zijn uitgedrukt in midden-Europeeschen zomertijd. Door de pijlen aan den rand is de dagelijksche schijnbare beweging des hemels aangegeven; door een kruis nabij de Poolster is de Noordpool des hemels aangeduid.

De Zon: Tijdstippen van opkomst en ondergang:

15	Mrt.	op	te	7	h	56	m;	onder	te	19	h	43	m
23	,,	,,	,,	7	,,	38	,;	,,	,,	19	,,	58	,,
31	,,	,,	,,	7	,,	18	,;	,,	,,	20	,,	11	,,
8	Apr.	,,	,,	7	,,	01	,;	,,	,,	20	,,	25	,,
15	,,	,,	,,	6	,,	44	,;	,,	,,	20	,,	36	,,

Dit zijn de tijdstippen, waarop het bovenste randje van de zon boven de kim komt, resp. daaronder verdwijnt.

De Maan: 20 Mrt.: L.K.; 27 Mrt.: N.M.; 5 Apr.: E.K.; 11 Apr.: V.M.

In den nacht van 30 op 31 Maart staat de maan

te 23 h 07 m zoo dicht mogelijk bij Saturnus en te 6 h 11 m zoo dicht mogelijk bij Jupiter. Daar het op 27 Maart pas nieuwe maan geweest is, is in den avond van 30 Maart de maan als een fijne sikkel zichtbaar. Men zal dan ook het aschgrauwe schijnsel kunnen zien.

De planeten:

Mercurius en *Venus* staan te dicht bij de zon om waargenomen te kunnen worden.

Mars bevindt zich in den Schutter. De planeet komt in het midden van Maart op te 5 h en in het midden van April te 4 h. De planeet is dus in den vroegen morgen boven het zuid-oosten waarneembaar.

Jupiter gaat in het midden van Maart te 23 h 45 m onder en in het midden van April te 22 h 15 m.

Saturnus gaat in het midden van Maart te 23 h 30 m onder en in het midden van April te 21 h 30 m. Beide planeten, die zich in den Ram bevinden, zijn dus aan den avondhemel waarneembaar.

Het *Zodiakale licht* is des avonds, na zonsondergang, waarneembaar aan den westelijken hemel, als de maan niet storend werkt; men kan het dus waarnemen in de 2e helft van Maart. Het doet zich voor als een lichtpluim, welke zich langs den ecliptica (of dierenriem) uitstrekt. Het licht van den dierenriem, zooals het verschijnsel ook wel genoemd wordt, is vermoedelijk afkomstig van een lensvormige ruimte, die zich om de zon bevindt en die zich tot buiten de aardbaan uitstrekt, welke gevuld is met stofdeeltjes, die het zonlicht verstrooien.

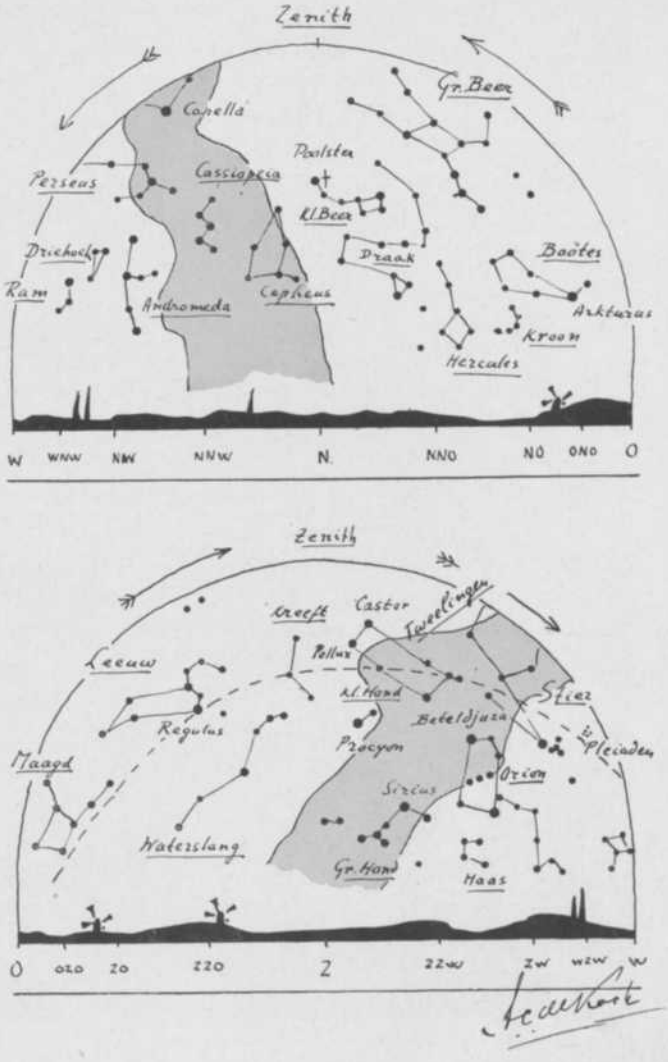

Vallende sterren. In dit tijdvak zijn geen bijzonder rijke zwermen van vallende sterren te verwachten.

„HOLLAND, ZE ZEGGEN: JE BENT MAAR ZOO KLEIN"

door J. H. W. SANDIJCK

„Maar wijd is je zee en je lucht is zoo rein
En breed zijn je krachtige stroomen.
Goud is je graan op je zand en je klei,
Purper het kleed van je golvende hei,
Stoer zijn je ruischende boomen."

EEN boom staat in de storm. Grauw is de hemel en wolken jagen. De takken zwiepen omhoog, alsof ze mee gaan rennen met de voortsnellende wolken. De boom staat aan de voet van de dijk, stevig geworteld. Hij staat tussen het water en de weg over de kruin. Twee paarden zwoegen er voort, hun koppen gebogen tegen de wind, hangend in de trekzelen en nijdig neerstampend de poten voor de lange boeren kar, hooggewield, het achtereinde opgebogen. Aan de overzijde van de rivier een paar huizen, een boerenhofstede en een veerhuis, wat bomen in de verte. Een boom in de storm, een dijk, kar en paarden en een voerman, huizen en bomen in de zomer of in de herfst: zó tekende Rembrandt een dijklandschap.

„Zwaluwen hebben haar nest in den hoogen oever recht onder de pooten van het jong bruin koebeest dat de uiterste grassprietjes van de wereld wil eten en daar staat te kijken op den rand van de groene wei, verheven tegen den hemel en gespiegeld laag in het water, waar de rivier blinkt in de oeverschaduw.

Verder hangt de wilg er in het water met naakte

Foto A. Sandijck *Het licht hangt tusschen de boomen*

wortels, in een wildernis van dorre braamrank en bloemen en griendhout; de lagere en zandige oever ligt met duizend geribbelde strandjes tusschen de kribben, paarden baden in de koelte onder de boomen; het water is grauw en rimpelt van zijn snellen stroom langs al de kreken en inhammen en bochten en wilgenbosschen, langs al de holletjes en gaatjes in het groen, die paradijzen zijn voor eendekuikens, oude blieken en een enkel verstandig mensch, langs al de kleine donkere holwoningen en kabouterstede der zwaluwen, den heelen slingerenden Gelderschen IJssel langs.

Van onder op, van het water, is een zware hooiwagen op den dijk een onverwacht groot gevaarte; van dichtbij, op het water, is een wortelwildernis langs den kant, ruig en korstig van de klei, een onderwereldsche duisternis, waarvoor een libel te zweven hangt; de verten zijn blauw van de hitte en groenachtig van verre bosschen en heuvels. De oever van deze rivier is woest en vredig, brokkelig en hoog van steile klei, laag en wazig van weiland." Zó beschrijft Werumeus Buning het landschap langs een dijk.

„De dijk ligt tusschen 't land en 't water
met palen en bazalt.
Hier ligt hij nu, hier ligt hij later,
totdat de aarde valt.

Hij is gestegen uit de vloeden
met norsche langzaamheid,
hij is tot schutten en tot hoeden,
tot worstelen bereid.

Hij kan in grondzee onderduiken,
gekranst met lillend schuim —
geen kracht kan déze kracht verbruiken,
hij staat er groot en ruim!"

Zó beziet Jan Engelman een dijk.

Een schilder, een schrijver en een dichter. 1640 en 1940. Drie eeuwen liggen tussen hen. De dijken liggen langer dan drie eeuwen in Holland. Wij vergeten dat wel eens. Wij vergeten wel eens, dat er in ons landschap elementen zijn, die nimmer vergaan. Niet alleen in ons landschap overigens. Er zijn

tijden, waarin we ons dat weer helder voor ogen moeten stellen. We leven in zo'n tijd.

Als ge deze zomer uw vacantie goed hebt gebruikt, hebt ge niet alleen liggen zonnen in de hei of op het strand, hebt ge in uw pension niet alleen uw tijd verpraat over bommen en bonnen, hebt ge niet ons land doorkruist als de mijnheer Jansen uit het bekende boek. Dan hebt ge ook gezocht naar die onvergankelijkheden in ons landschap, ge hebt met den Waterman gevaren over Lek en Waal, breed tussen de dijken onder de wijde hemel en met hem zijt ge geweest voor Gorcum en Dordt en Bommel. Met Marsman hebt ge dan gelegen aan een dijk, ge zaagt de schepen glijden op de blinkende rivieren, traag en zwaarbevracht met licht, dreigend zaagt ge de schoorsteenpijpen van de steenfabrieken als een slanke batterij gericht op het bolwerk der omwolkte zon, de populieren zaagt ge sidderen. Van Gogh voerde u in de bewogen zee van wolkende luchten en opgolvende cypressen. Het eeuwige licht van Holland, glanzend en stil-bezonken, eenvoudig en klaar, ge hebt u er door Vermeer van Delft mee laten doordringen.

De dijk, een boom, het licht: drie elementen in ons landschap, die nimmer zullen vergaan. Er zijn er meer.

Ik heb het altijd een groot voorrecht gevonden, dat ik mijn jongensjaren heb mogen doorbrengen aan de Veluwezoom. We hadden er de bossen, we hadden er het Broek en de rivier. De vrije middagen brachten we door langs het oude jaagpad. We zwierven door de weiden bij de steenfabriek, zaten urenlang op het uiterste puntje van de kribben te kijken naar de langstrekkende slepen en de enkele tjalken met volle, bruine zeilen. We tuurden onze ogen blind op het water, blikkerend in de zon, in voortdurende kolking en stroming tussen de wilgen langs de kant. We kwamen thuis met armen vol sleedoorn en meidoorn, we zochten slakken en sneden pijlen en bogen.

Bij het veerhuis zaten we dan op de dijk. Het ging haast schuil onder de zware lindebomen. 's Zomers lag het vriendelijk wit aan de blauwige rivier, 's winters drong het zo dicht mogelijk tegen de dijk, werd het donkerder door het grauwe water. We keken er naar de toch steeds weer zelfde handelingen van den veerbaas en luisterden naar de immer zelfde geluiden: het intrekken van de plank, de rateling van de kettingen, het langzaam wegglijden van de oever. Dan wachtten we weer tot de pont terugkeerde met een hooge boerenkar, een fietser en soms een auto.

In een bochtig straatje, in het oude gedeelte van Arnhem, kwamen we veel en graag. Er was een winkeltje met vooruitgebouwde uitstalkasten en een deur, die altijd open stond. Binnen was het halfduister. Je kon er van alles kopen op het gebied van hengels, snoeren en touw. Er hing die vreemde, prikkelende geur van teer en kabeltouw. Die geur is ons lief, als de schepen in de haven en aan de wal, als de beweging van den schipper, die zijn teerkwast, druipend-zwart, heen en weer haalt over de romp van zijn schip, zachtdeinend in zijn roeibootje, als de meeuwen, zeilend op de stroom van de wind, plots neerschietend in de grijze stroming van het water, om weer op te trekken, een blinkende schittering in de bek.

De dijk geeft de lijn aan het landschap. Zie de Rijndijk van Amerongen naar Wijk bij Duurstede. Een dijk ligt eigenlijk niet: hij staat. Hij is een actief element in het land. Ook langs een kalme rivier. Een dijk is gegroeid, hij is gestegen uit de vloeden. Hij schut en er moet aan gewerkt worden, wil hij dat blijven doen. Zie het lange gedicht van Engelman en de Waterman. Onze dijken staan er al eeuwen, lang voordat Rembrandt leefde. Ze zullen er staan lang na ons. Een dijk is een samengesteld begrip: hij is veerhuis en bloem en meeuw, hij is geur van teer en touwwerk, hij is wijdheid en standvastigheid ineen. De dijk is een symbool. Laten we het niet vergeten!

Tussen Harderwijk en Nunspeet ligt het Hulshorsterzand: een gele vlek op de stafkaart, met hier en daar een groen plekje en zwarte sterretjes, geen paden en prettig uiteenlopende hoogtecijfers. Links ervan is de grote groene vlek van de Leuvenumse bossen en rechts eronder het bruin van de heide rond Elspeet. Het is het land van de stuifdennen en van de mierenleeuw.

Heuvel naast heuvel ligt hier in het blinkende zand. Als brede waaiers en als platgedrukte vlammen, scheefgewaaid en weggezakt, staan er de dennen. Donker en grillig liggen ze in de golvende vlakte. Er staan er in de luwte en deze hebben een rechte stam, een regelmatige vorm. Zij ontwikkelden zich daar, waar de storm niet raast en het zand niet wordt weggestoven tussen hun wortels vandaan. Zij hebben het kalm.

Er zijn anderen: zonder één bepaalde stam, een oprijzing van meerdere stammen, een brede, platgeduwde kruin, schrap tegen de wind in. Eens was hier een hoge heuvel. Nu is hij voor de helft verstoven. Wortels liggen bloot, grijpen met grillige bewegingen in het niets. Langzaam zakt de boom scheef, ieder jaar een eindje verder. Eens zal hij de strijd op moeten geven, zal hij bruin en dor en kaal in het zand liggen. Er liggen er meer in het rond.

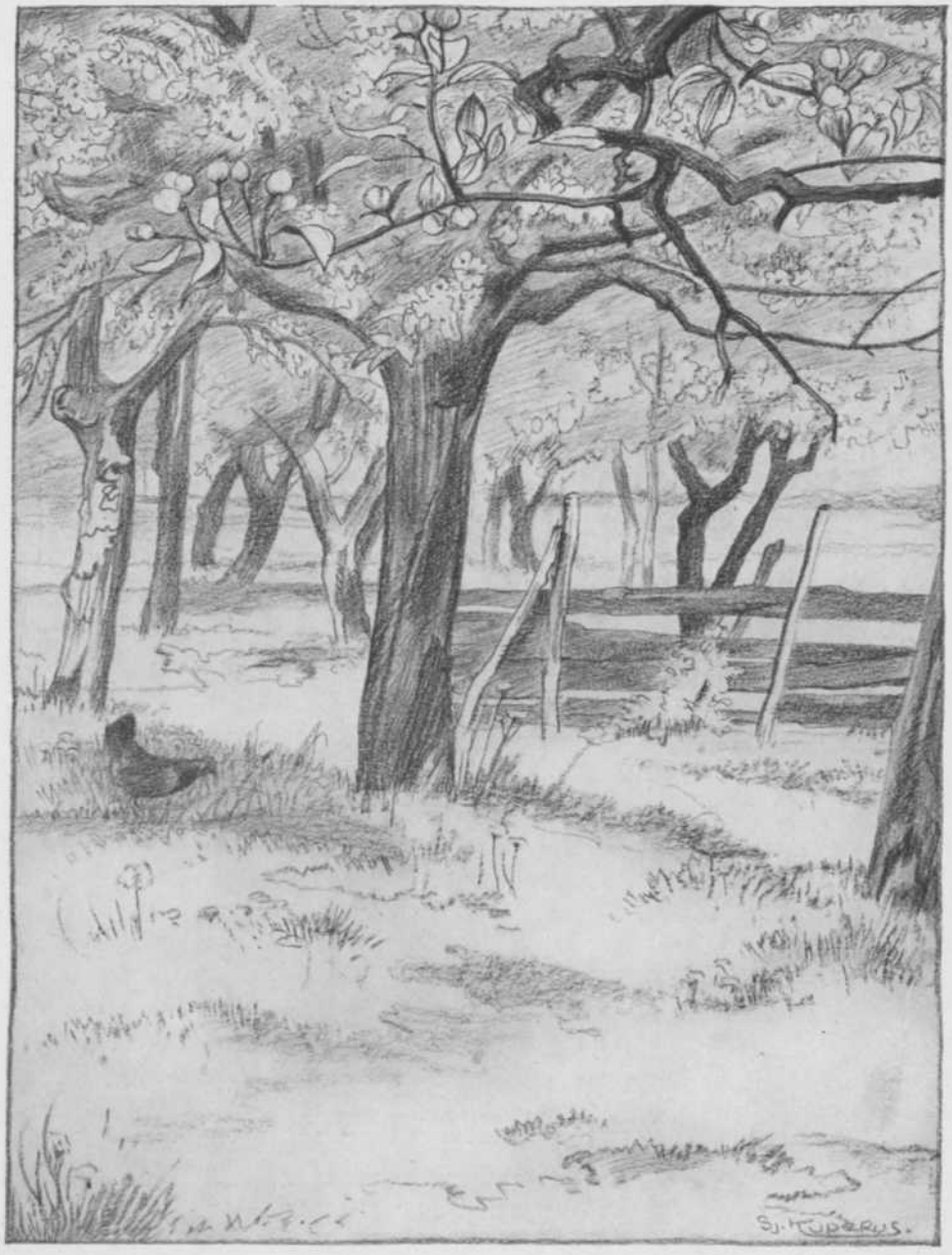

Datzelfde licht is iederen dag weer te vangen

Teekening Sj. Kuperus

Zij konden niet langer optornen tegen de gierende storm, die rukte aan hun takken, hen neerdrukte en wegblies de grond, waar ze in wortelden.

Ze zijn taai. Dieper grijpen hun wortels, zoeken naar nieuwe plaatsen om zich te hechten, verder grijpen ze in wijder kring om zich heen. De strijd eindigt hier nimmer.

Zo is het: wanneer de grond dreigt weg te zinken en de wortels bloot komen en de stam wankelt, dan moet dieper gegraven worden, gezocht worden naar nieuwe, stevige hechtpunten, die niet spoedig verwaaien met een storm. Zo is het hier in het zand. Maar niet alleen daar.

Er staat ook nog een den op de top van een heuvel stevig en vast. Hij vangt de vlagen van de wind, mee kreunt en deint hij met zijn languitgewaaide takken. Hij staat er en houdt stand, in storm en regen en in de brandende zon.

Deze dennen staan geworteld in de Hollandse bodem. Zij staan er al lang en nog lang zullen ze er staan. Ze zijn een symbool. Laten we het niet vergeten!

Schrijvend over Vermeer, zegt Anth. Donker ergens:

„Onbegrijpelijk is het, hoe dit licht, het vermeersche, het zoo ganschelijk andere dan het rembrandtieke licht, geschapen kon worden. In enkele jaren is het geworden, in Hollands beste jaren. Wat is er anders voor noodig geweest, dan dat Carel Fabritius naar Delft kwam, waar de bronzen duisternis en lichtdiepte van Rembrandt veranderden

en opklaarden en ijlder en teerder werden, tot het weer opgevangen werd door Jan Vermeer van Delft en nu in de gelukkigste alchemie, die ooit door een begenadigd goudmaker gevonden werd, zich mengde met het wazig doorschijnende groen tusschen de Delftsche boomen en met nog iets van het hemelsblauw van een onbekommerde menschenziel en een nog eenvoudig geblevene. Hier is één oogenblik in de tijd de ziel tot de helderheid der eeuwigheid opgeklaard. Nog even na dit oogenblik waar de ziel zich in Holland tot het uiterste verhelderde en het geluk in dit somber beneveld land tot licht werd, zweefde en zweemde deze helderheid verder."

Deze helderheid, dit eeuwige licht, zweefde verder en niet alleen op de doeken van de schilders. Datzelfde licht is iedere dag weer te vangen. Nu in de herfst, hangt het in de vroege morgen tussen de bomen, wanneer de zon de nevelen tracht te doordringen. Gloeiend en fonkelend hangt het in de zomeravond, wanneer de nacht haar vleugelen spreidt. Grauw is het en dicht soms, ijl en teer en met een blijde glans een andere maal. Wanneer de wereld stil is en wit hangt het hoog aan de strakke hemel. Het dringt door ramen in glas en lood, het verheldert een oude muur, het tovert een ijle sfeer langs gracht en gevel. Het is het licht van Holland. Jan Ietswaart zeide:

„Dit licht is glanzend uitgespreid
O Holland, op uw dreven;
Van nu tot in alle eeuwigheid,
Dit licht doet Holland léven!"

Honderden jaren geleden werd dit licht gevangen door onze grote meesters. Nóg is het te vangen. Het zal te vangen blijven — tot in alle eeuwigheid. Ook dit licht is een symbool. Laten we het niet vergeten!

De dijk, een den, het licht: drie elementen in ons landschap, die nimmer zullen vergaan. Dit land en deze stromen, de reine lucht, de ruisende bomen, zij hebben ons gevormd van onze jeugd af.

Holland, ze zeggen: je bent maar zo klein. Maar veel is er in je, niet alleen in het landschap, dat niet kan vergaan. Dikwijls moeten we het weer opnieuw ontdekken. Luctor et emergo. Laten we het niet vergeten!

IT FOARJIER KAEM WEROM door WABE VAN DER VEER

Met foto van den schrijver

DE barre winter van '40 is voorbij. Hij is voor mensch en dier niet prettig geweest. Vooral de vogels in het Friesche polderland leden verschrikkelijk en vele stierven van koude en gebrek een ellendigen dood. Hoeveel prachtige roerdompen kwamen niet om? Ze hadden vaak een schuilplaats gezocht in de molenbakken en daar zijn ze een langzamen dood gestorven. Men trof ze vaak totaal verkleumd en reeds half dood aan, terwijl ze alle voedsel weigerden. Ten slotte waaiden deze schuilplaatsen vol stuifsneeuw, en het einde was daar. Ze hadden nu ten minste nog het geluk niet levend door het roofgedierte te worden verscheurd. De schooljeugd vond op reis naar school nog al vaak doode vogels in het besneeuwde veld of op de uitgestrekte ijsvlakten, terwijl in de eenzame boerderijen de uilen als verdroogde mummies werden gevonden. Het Friesch Natuurhistorisch Museum te Leeuwarden ontving in dezen winter zooveel vogels, dat men „'t net mear bijsloffe koe!" Uit dit alles blijkt wel duidelijk hoe fataal de strenge winter voor den vogelstand is geweest. Prachtige roerdompen lagen dood in de eindelooze sneeuwvelden. Mooie tafeleenden zaten aan het ijs vastgevroren. Wilde ganzen en zwanen lieten zich als tamme eenden voeren. Deze zoo uiterst schuwe vogels kwamen zelfs in de dorpen van Friesland *Zuid-Westhoek. Dit is sinds menschenheugenis niet voorgekomen.

Eén roerdomp was nog geheel ongeschonden en ik bood hem daarom het Friesch-Natuurhistorisch Museum aan, maar men had toen al zes roerdompen ontvangen! Het was echter een prachtig exemplaar en ik kon het dier niet zoo maar weg doen. Ofschoon het mij aan tijd ontbrak, heb ik den mooien vogel toch nog opgezet. Het was winter en er was dus geen haast bij. Af en toe heb ik er 's avonds eens een uur aan gewerkt. Het dier is schitterend geslaagd. Kon ik hem nieuw leven inblazen, ik zette hem straks weer in 't rietland! Welk een veerenpracht heeft dit dier! Van nabij bekeken beseft men eerst recht welk een perfecte schutkleur deze vogel heeft. De grootheid van den Schepper aller dingen spreekt hier een duidelijke taal.

En dit maakte juist dat ik den vogel met liefde opzette en hem schijnbaar weer levend maakte. Het opzetten van een roerdomp is zeer moeilijk, maar als ik straks dezen vogel voor de klas zet en men ziet de belangstelling bij het jonge volkje, dan was geen moeite te groot en geen werk te veel. Als men de belangstelling heeft, dan is er veel gewonnen en dan

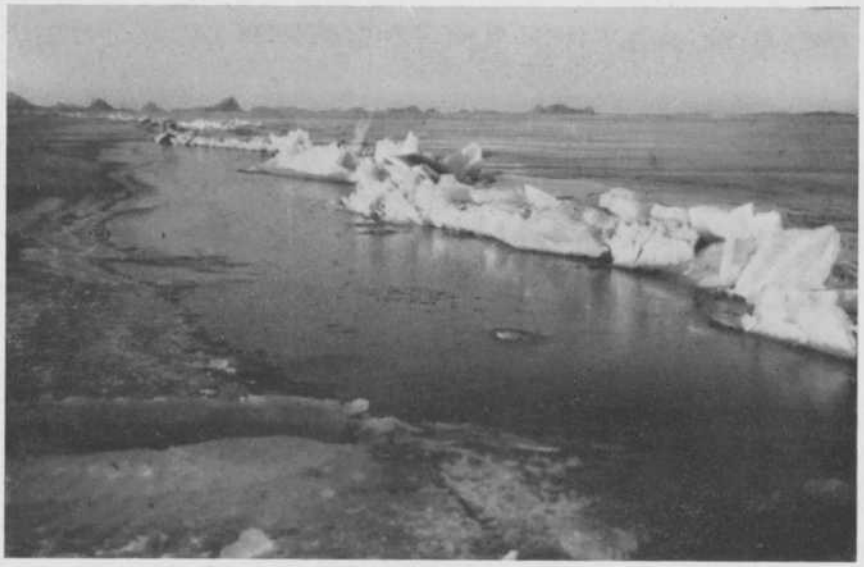

Een „kistwerk" op de Fluesen

wordt het een dankbaar werk om de jeugd van de Levende Natuur te vertellen en hen te wijzen op het mooie in Gods Schepping, en om te pogen de liefde voor de natuur aan te wakkeren, en dit is zoo noodig in de „binnenlanden" van Friesland, want met het eierzoeken — vooral na 20 April — is het soms nog niet geheel zoo men het wel zou wenschen. Maar gedachtig aan het motto: „Liefde voor de natuur leidt tot natuurbescherming", gaan wij met onze moeilijke taak door, want wij winnen! Leek het aanvankelijk wel vechten tegen de bierkaai, wij gaan vooruit. Vaak heb ik met de jeugd de prachtige foto's van „De Wandelaar" bekeken en verschillende vogelboeken doorgebladerd en wat ploegen op de rotsen scheen, bleek later wel degelijk vruchten te hebben afgeworpen. Er is bij de jongere generatie een groote vooruitgang ten opzichte van de natuurbescherming te bespeuren. Maar om dit te bereiken was en is steeds nog zeer veel geduld en ook veel tact noodig, want men moet met zooveel factoren rekening houden. Ik zou daar als „inboorling" in verband met visschen, vogels, eieren enz. veel over kunnen schrijven, ook uit dezen laatsten winter, maar ik wil alleen zeggen dat het voor vele werkloozen en hun gezinnen een uiterst moeilijke tijd is....

De lente is in 't land. Een nieuwe lente, een nieuw geluid! Met vreugde zagen wij Koning Winter en zijn Noordsche trawanten vertrekken en vele gevederde vrienden terugkomen. Het wordt alles weer vrijheid en blijheid. In den lieven lentewind zal het triomflied der vrijheid weerklinken en de schoone dochter der natuur zal haren kerker uitbreken en opnieuw schitteren voor het aangezicht der zonne. Meen niet, dat de natuur dood is, al was zij lang met het lijkkleed overtogen. Zij is slechts schijndood, en na korten tijd zien wij allerwegen het nieuwe leven!

Den 21sten Februari zag ik de eerste kieviten. Een koppeltje van acht stuks streek neer op de eilandjes tusschen de bevroren plassen van het onder water staande land. Het eerste kievitsei zal er gauw zijn, want de volkswijsheid zegt immers — en terecht: „Al is 't ek op in skoske iis, de kievit bliuwt allike wiis!"

En men mag over het eierzoeken nog zoo verschillend oordeelen, het eerste kievitsei is de lentebode bij uitstek in het Friesche land.

De groote meren liggen thans — medio Maart — met hun dikke ijslaag nog te blinken in de zon. Van Galamadammen naar Heeg is het een groote zilveren vlakte, waarop de zonnestralen zoo fel weerkaatsen, dat het pijnlijk is voor de oogen. Maar diezelfde zonnestralen zullen maken, dat straks de vlugge bootjes weer varen en dan is alle leed geleden en vergeten.

It foarjier kaem werom,
Yn 't fjild wirdt alles blom,
De fiskjes swemme opnij,
De fûgels fleane omheech
Ef briede yn it leech,
Yn 'e finne rinne al kij.

De Mar leit sa fleurich der,
Nou komme flugge boatsjes wer
En strûze oer de weagen en
Troch de Dammen fen Igo Galama,
Bikend ut de Roas fen Dekama.
It is in lust for d'eagen.

1 *Vrouwbuurtstermolen*
2 *Lieve Vrouwen-Parochie*
3 *Sint Anna-Parochie*
4 *Sint Jacobi-Parochie*
5 *Mooie Paal*
6 *Westhoek*
7 *Oude-Bildtzijl*
8 *Nieuwe-Bildtzijl*
9 *Zwarte Haan*

EEN BEZOEK AAN NOORD-FRIESLAND (I) door H. BUWALDA

I. HET BILDT

In Friesland lait[1]) *'n plakky*[2]) *grond*
Fan krap[3]) *achtduzend morgen*[4])
Dat nach[5]) *foor goed fierhonderd jaar,*
Maar just 't buren wirrug[6]) *waar*
In wainig gaf as sorgen[7]).

ZO bezong eens Frieslands grote schrijver Waling Dijkstra zijn geboortegrond Het Bildt, in plaatselijk dialect. Het bleef natuurlijk niet bij deze vijf regels, maar als proeve van de Bildtse taal gaven we hier slechts 't eerste couplet.

„Hé," zo zegt wellicht de aandachtige lezer, „ik dacht dat in Friesland Fries werd gesproken en wat is dit nu?"
Deze opmerking ligt voor de hand.

De taal der Bildtkers wijkt dan ook zeer af van 't Fries, en is een min of meer Hollands dialect. Dat we hier dus een soort taaleilandje hebben temidden van „anderssprekenden", hoeft ons niet te verwonderen, als we weten dat Het Bildt omstreeks 1505 werd ingepolderd door enige Hollandse heren: de Wijngaardens, Beukelaar, Bontemantel, d'Avila e.a. Deze zorgden voor polderjongens, zowel Hollandse als Friese, waarmee dus de grond werd gelegd voor een gemengd dialect. Schijnbaar hebben genoemde heren hun meerderheid ook op dit gebied laten gelden, daar onderzoekingen (o.a. van Dr. G. G. Kloeke) uitwezen, dat er minstens zoveel Friese als Hollandse arbeiders zullen zijn „geïmporteerd", maar dat de „kapitaalkrachtigen" — in dit geval Beukelaar c.s. — de schaal naar de kant van Holland hebben doen overslaan: „de erkenning van superioriteit is de eerste schrede tot navolging in zeden en gewoonten, navolging ook in taal," zegt Dr. Kloeke. Het heeft er alle schijn van, dat op deze manier de — in meerderheid Friese — bevolking van Het Bildt in taal is verhollandst. Dat 't Bildts zich tot op heden heeft weten te handhaven, ondanks de concurrentie van het Fries, pleit voor de zelfstandigheid en voor een gezond conservatisme der Bildtkers.

Wij zijn begonnen, geachte lezer, u enigszins „taalwijs" te maken, in de hoop, dat wij op onze tocht die we staan te maken, beter de bevolking zullen leren kennen en begrijpen, gedachtig de oude, maar immer nieuwe waarheid, dat de taal de sleutel is tot de ziel van het volk.

Terloops wezen we reeds op de inpoldering, waarmee in 1505 een aanvang werd gemaakt; 't eerste gedeelte (het Oud-Bildt) kwam in 1508 gereed, toen de Oude-Bildtdijk voltooid werd. Dank zij de grote aanslibbing kon in 1600 een nieuwe dijk aangelegd worden: de Nieuwe-Nieuw-Bildtdijk; het Nieuw-Bildt was aan het Oude toegevoegd. Ruim een eeuw later kreeg de inpoldering zijn beslag met de aanwinning der Westelijke (1715) en Oostelijke Bildtpollen (1754). (Zie het kaartje).

De totale oppervlakte van Het Bildt bedroeg toen 7725 bunder; nadien gaat de aanslibbing steeds door, hoewel in vertraagd tempo. Met de buitendijkse landen beslaat de gemeente thans ongeveer 8000 ha.

De landaanwinning wordt de laatste tijd in werkverschaffing uitgevoerd, wat tot gevolg heeft, dat de arbeid soms weken stil ligt. Immers 't werk bij den boer gaat vóór! Energiek wordt de zaak dus niet aangepakt.

Nadat we in zeer grote trekken de wordings-

Foto Riemsma

De Van Harenskerk te Sint Anna-Parochie (na de restauratie van 1940)

geschiedenis van Het Bildt hebben nagegaan, nodigen wij u thans uit tot een tocht door de gemeente.

Ons punt van uitgang is Vrouwbuurtstermolen (zie de kaart). We treffen hier nog een dier fraaie korenmolens aan, waarmee deze streek eertijds zo rijk was bedeeld, wat in verband stond met de aanzienlijke graanbouw. Velden met tarwe, haver, gerst van de zwaarste en beste soort, die ons land oplevert, worden hier gevonden, waarvan de dichter zong:

Een keur van weeld'rig veldgewas
Schiet daar vol kracht omhoog;
Het golvend graan, het bloeiend vlas,
Bekoort er aller oog.
Ze is zo mooi,
Zo heerlijk mooi,
Die vruchtetooi!

Ook in 't Gemeente-wapen komt de korenbouw tot uiting. Het bestaat n.l. uit drie — op een blauw veld liggende — zeeschelpen („kinkhorens"), waaruit korenaren opschieten, een symbool van de oorsprong van Het Bildt: uit zee opgekomen, opge*bild*. We hebben hier meteen de verklaring voor de naam *Bildt*.

Als we onze tocht vervolgen langs de met iepen omzoomde Middelweg, bereiken we spoedig het dorp Lieve-Vrouwen-Parochie, kortweg Vrouwbuurt genaamd. Het is 't kleinste der drie grote Parochies, heeft meer een Fries dan een Bildts karakter en maakt een zeer landelijke indruk; alles ademt er rust en eenvoud. Vrouwbuurt is de geboorteplaats van Jan van der Bildt, ook wel Jan Kunst genoemd die — geboren in 1709 — naast het beroep van timmerman, dat van instrumentenmaker uitoefende; later verhuisde hij naar Franeker, waar hij grote vermaardheid kreeg als vervaardiger van telescopen, die lange tijd met de beste konden wedijveren.

De kerk der Herv. Gemeente dateert van 1670, het is een langwerpig gebouw met spitse toren. Zij werd voor een goed deel vernieuwd in 1836. Boven de deur aan de oost-zijde leest men:

„Hier straft en zegent men; hier wordt elk ziel genood;
In deze vierschaar moet all' vrolijk zijn of beven;
Hier is het huis, waarin wij leven van de dood.
Als een herboren zaad te treeden tot het leven."

We verlaten Vrouwen-Parochie aan de westkant en komen na een halfuur in de „residentie", Sint-Anna-Parochie, meestal Sint Anna geheten. Direct springt ons het steedse karakter van deze plaats in 't oog: een voorname winkelstand, mooie herenhuizen, druk verkeer, in 't geheel niet het type van een „Fries" dorp. Het geheel is zakelijk-voornaam ingesteld en getuigt van een op hoog peil staand economisch en cultureel leven: 't centrum van Frieslands Noordwest-hoek. De omgeving van Sint Anna-Parochie is kostelijk: in 't voorjaar bloeiende boomgaarden en tulpenvelden, 's zomers, aardappel- en vlasakkers, een wit-blauwe mengeling der teerste kleuren, zoetig-weeë aromas van goudgele koolzaadvelden strelen de zintuigen. Alles groei en bloei! Geen ongerepte natuur, maar toch een schoon zoals in kleistreken maar zelden wordt gevonden.

Een monument van grote historische waarde is 't kerkgebouw der Ned. Herv. Gemeente, gebouwd in 1682. Het is een mooi achthoekig gebouw, met een koepeltoren. Het orgel dateert uit 1727 en is geschonken door Willem van Haren, (Grietman van Het Bildt) en zijn echtgenote, wat blijkt uit 't opschrift: „Willem van Haren en Rixt van Andrae, Echtelieden, hebben dit orgel gesticht en vereert in MDCCXXVII." Bijzondere aandacht verdient de fraai gebeeldhouwde preekstoel. De „kuip" rust op een voetstuk dat op de hoeken is versierd met de symbolen van de vier evangelisten. Op de hoeken der kuip vindt men engelen-figuren als caryatiden aangebracht. De voet- en kroonlijst zijn heel mooi

van verdeeling en met laat-Renaissance snijwerk versierd. Op de panelen ziet men vrouwenfiguren met attributen, voorstellende: geloof, hoop, liefde, gerechtigheid en waakzaamheid, terwijl de trapopgang versierd is met het beeld van een pelikaan die zijn jongen voedt met zijn eigen bloed, ons in gedachten brengende: Christus, die Zijn leven geeft voor de Zijnen. Op de rechtse trappaal zien we als bekroning Mozes met de twee stenen tafelen, terwijl de bovenste een figuur draagt, die men tot op heden nog niet thuis heeft kunnen brengen. Het beeld is onvolledig, er ontbreekt een arm, die gebogen schijnt te zijn geweest en wellicht een trompet heeft gedragen, daar het hoofd een open mond vertoont.

Op het midden van de kap vindt men het Hemmema-Van Harenwapen, temidden van prachtig snijwerk, zo fraai uitgevoerd, dat het de bewondering trekt van elken bezoeker.

Ook de z.g. Van Harensbank doet het interieur alle eer aan; het geheel is rijk aan snijwerk, alles (evenals dat van de preekstoel) in laat-Renaissancestijl. We zullen niet wagen een detail-beschrijving te geven van de ornamenten, die meestal als symbolen bedoeld zijn, maar nodigen een ieder uit, dit kunstwerk te bewonderen, dat onze voorouders met vaak zulke primitieve hulpmiddelen hebben gewrocht.

Bij een gedeeltelijke restauratie van het kerkgebouw, in het laatst der vorige eeuw, is er veel verknoeid, zowel in- als uitwendig. Zo werd b.v. de kapel, grafkelder der van Harens, welke enkele jaren na 1682 aan de noordkant werd gebouwd, met zand gevuld. Bij de opgravingen in 1940, werden hier 13 schedels aangetroffen, die alle in een ge metselde kist zijn verzameld. De kapel, die door koperen deuren is afgesloten, welke een geschenk zijn van Karel Gustaaf, Koning van Zweden, doet thans dienst als consistorie. Het interieur bevat een epitaal van zwart marmer met een latijns opschrift, luidende: „Vertrouw op God, acht de wereld gering, leer te sterven, Willem van Haren, gesproten uit een adellijk geslacht uit het Valkenburgsche over de Maas en Elizabeth van Hemmema, beiden nog in leven, maar der menschelijke broosheid gedachtig, hebben deze begraafplaats doen stichten, in het jaar 1686 van de Christel. jaartelling, toen zij in een gelukkig huwelijk onder voor- en tegenspoed 28 jaren hadden geleefd. Zij gaf haar ziel aan God den Schepper terug op den 26sten Dec. van het jaar 1688, in den ouderdom van 53 jaar. Hij stierf den 15en April van het jaar 1708, in den ouderdom van 81 jaar."

Op de hoeken van de omlijsting staan de woorden: „Mundana, Vana, Caduca, Nihil" (het aardse is ijdel, broos, niets).

Een der oude kerkeboeken bevat de volgende aantekening: „Anno 1634 den 22sten Junij sijn int houwelijck bevestigdt Rembrandt Hermensz van Rhijn tot Amsterdam woonende en Saskia van Ulenborgh nu tot Franeker woonachtig." Dat de vorst onzer schilders hier trouwde, laat zich verklaren uit het feit, dat Saskia meest vertoefde bij haar zuster Hiskia, die gehuwd was met den secretaris Gerrit van Loo te Sint Anna-Parochie.

Foto Riemsma

De fraaie Ned. Hervormde kerk te Sint Jacobi-Parochie

En hiermee nemen we afscheid van de oude Van Harens-kerk.

Het geslacht Van Haren bezat in Het Bildt vele goederen o.a. een fraai herenhuis, dat in Dec. 1732 gedeeltelijk afbrandde. Het werd toen bewoond door den bekenden dichter Willem van Haren (1710—1768); bij deze brand ging zijn voorvaderlijke boekerij verloren. Wel werd het Van Harens-huis in 1733 en '34 herbouwd, doch in 1795 afgebroken. Dit moet als een groot verlies worden beschouwd, daar Noord-Friesland toch reeds zo arm is aan historische gebouwen. Ook het Davelaarshuis, genoemd naar d'Avila (zie boven) heeft hetzelfde lot gedeeld in 1833.

Even ten westen van Sint Anna-Parochie zien we tussen de boomtoppen een hoge korenmolen verrijzen, „De Welkomst". Deze oude getrouwe prijkt

Deze molens zijn de laatste jaren zeldzaam geworden in Het Bildt...

nog in volle luister, dank zij de goede zorgen, die aan hem worden besteed.

We snijden de Koudeweg rechthoekig (alle wegen in Het Bildt staan haaks op elkaar) en bereiken na een kwartier 't westelijkste der Bildtdorpen, Sint Jacobi-Parochie. Reeds van verre ontdekten we de grote aardappel-exportloodsen, want het dorp dankt zijn bloei vrijwel uitsluitend aan de verbouw van aardappelen. In Sint Jacob, zoals men het dorp meestal noemt, is de Bildtse taal het zuiverst bewaard gebleven; bovendien onderscheiden de bewoners zich van de overige Bildtkers in aard en karakter. Wars van vleierij tonen ze zich zoals ze zijn, waardoor vreemdelingen soms de indruk krijgen van ruwheid en onverschilligheid. Het devies van menig Bildtker: „Doe wel en ontzie niemand", zou als spreuk in de huiskamer, voor de Sint Jabuursters zeker niet misplaatst zijn.

Het dorp bezit een fraaie Herv. Kerk, gesticht in 1843, door den bekenden architect Thomas Romein. De oude kruiskerk van 1570 is verdwenen, waardoor het dorpsgeheel een onherstelbaar verlies heeft geleden, temeer daar het tegenwoordige Godshuis, opgetrokken in Dorische stijl, meer weg heeft van een gerechtsgebouw dan van een Friese kerk.

Behalve enige zeldzame oude geveltjes heeft Sint Jacobi-Parochie geen historische bezienswaardigheden.

Ten zuiden van het dorp vinden we een driesprong van wegen, Mooie Paal geheten. Oorspronkelijk heeft hier inderdaad een „mooie" paal gestaan, n.l. keurig geverfd en van het wapen der Nassau's voorzien, met het opschrift: „Stadhouders vrije jagt". Wat betekende dit alles?

Het Bildt was tot 1519 domein der Saksische Hertogen en van Karel van Oostenrijk, van 1519—1555 keizerlijk domein van Karel V, tot 1581 idem van Filips II en daarna tot 1752 statendomein der provincie Friesland. De vorsten hadden tot 1581 het privilege der jacht; na de afzwering van Filips, ging het jachtrecht over op de Friese Staten, wat practisch neerkwam op een toekenning van dit recht aan Stadhouder en Gedeputeerden. Bij resolutie van 15 Maart 1650 droegen de Staten 't recht op aan Willem Fred. van Nassau en werd tevens besloten, dat op de grenzen van Het Bildt 9 palen zouden worden geplaatst, die zo de grenzen van het Stadhouderlijk jachtterrein zouden aangeven. Eén dier palen stond op bovengenoemde driesprong. De paal is (evenals de andere acht) in 1795 verdwenen, als „zijnde teekenen van eene verfoeyelijke dwingelandij", maar de naam is tot op heden springlevend.

Via Sint Jacobi-Parochie gaan we naar de Westhoek, waar de Nieuwe en de Oude-Bildtdijk elkaar ontmoeten. Vanaf de hoge dijk hebben we een prachtig vergezicht: naar het Noorden strekt zich het Friese Wad uit, dat in normale tijden zeer druk bevaren wordt, naar 't zuiden ligt als een groot mozaïek het wijde Bildtse land, dat eveneens aan een zee doet denken, want:

> Hier golft een zee van goud de toppen
> Van koolzaad rond; hier spreiden knoppen
> Van vlas een paarsblauw veldtapijt;
> De grond schuilt weg in klaverkleuren,
> En uit deez' bloemen aad'men geuren,
> Wier zoet genot het hart verblijdt."

Zijn we tot hier steeds in westelijke richting ge-

gaan, thans gaan we de tegenovergestelde kant uit, langs de ongeveer 12 km lange Oude-Bildtdijk, die, zooals we weten, na de inpoldering van Het Nieuw-Bildt in 1600, slaperdijk is. Voor een vreemdeling biedt deze tocht een bijzondere bekoring. De noorderberm der oude zeewering is één lange buurt van huizen en huisjes, schilderachtig mooi. Aan onze rechterhand, over de vaart, zijn de grote boerenhofsteden gelegen, meestal temidden van boomgaarden en tuinen, die als 't ware een klein wereldje apart vormen.

Het is opmerkelijk hoeveel geiten we langs de dijk aantreffen, want deze „koe-van-den-arbeider" is voor den werkman een onmisbaar huisdier, als melk-, room- en kaasproducent.

Na ruim twee uren lopen ontwaren we tussen zwaar geboomte een spits, rank torentje, de Julianatoren van Oude-Bildtzijl.

Aan deze toren is een eigenaardige geschiedenis verbonden. Bij de geboorte van Prinses Juliana n.l., werd het klokje van Oude-Bildtzijl, dat destijds op de Bewaarschool stond, door de uitbundige bevolking kapot geluid. Het gevolg hiervan was, dat Koningin Wilhelmina voor de aankoop ener nieuwe klok een flink bedrag beschikbaar stelde aan de Doopsgezinde gemeente, die direct daarop een toren op haar kerk heeft laten bouwen, om de klok alzo een ereplaatsje te geven.

Het dorp was eertijds een bloeiende markt- en havenplaats: alle voortbrengselen van Het Bildt kwamen er in Augustus ter markt. Men vond hier 't in 1932 afgebroken Koningshuis (Keuningshuus), waar de tol- en licentgelden moesten worden betaald, wat bleek uit een gevelsteen, waarop stond: „Hier betaald men zijne koninklijke Majesteits tollen en licenten". Toen echter de sluis (zijl) door de nieuwe aanwas in 1600 verlandde, verdwenen handel en scheepvaart. Wel ontstond op de nieuwe inpoldering wederom een „zijl" (Nieuwe-Nieuw-Bildtzijl), maar deze nederzetting heeft zich nooit tot de hoogte van haar „moederdorp" kunnen opwerken. Ook deze sluis werd door verder aanslibben reeds spoedig onbruikbaar, zodat het plaatsje zich in de laatste tweehonderd jaar geheel op 't land heeft moeten oriënteren.

Aan het einde van ons eerste bezoek aan Noord-Friesland, gaan we nog even een kijkje nemen op de „Zwarte Haan", niet om naar Ameland over te steken, (we hebben hier een geregelde veerdienst), maar om in gedachte aanwezig te zijn bij de vangst van „eene grooten visch" welke in de maand April van het jaar 1832 plaats had. Dit „gedrocht" werd door twee „Zwarte-Haansters" in de vroege morgen opgemerkt, die „na twee volle uren denzelven volkomen meester werden en aan wal sleepten; het monster bleek $5^1/_2$ el lang te zijn, had een breedte van $1^1/_2$ el en woog naar schatting meer dan 750 pond. Ieder bewondert deszelfs schoonheid en grootte, en, vermits zoodanigen Vis zelden gevangen wordt, zoo is hij tenminsten vier dagen voor liefhebbers te bezien", zo meldde de Leeuwarder Crnt. van 17 April 1832. Lang verkeerde men in onzekerheid met welk dier men te doen had. Eerst werd aan een Tonijn gedacht, maar bij nader onderzoek werd vastgesteld, dat het een Delphinus orca of Botskop geweest moet zijn, althans volgens 't krantenbericht. Bij Brehm heb ik evenwel deze naam niet kunnen vinden, *wel* de Orcinus orca, ook genaamd Zwaardvis of Butskop. Deze walvissoorten schijnen vrij zeldzaam aan onze kusten voor te komen.

En hiermee beëindigen wij onze tocht door Het Bildt. Een volgende keer hopen we u een ander gedeelte van Frieslands noorden te laten zien.

[1]) ligt. [2]) plekje. [3]) bijna. [4]) vlaktemaat, in 't Bildt 0.92 ha. [5]) nog [6]) waard. [7]) ... en weinig anders dan zorgen gaf.

VANELLUS — DE GEKUIFDE LUCHT-ACROBAAT

door J. BOERSTRA

WANNEER het gerucht der nieuwe lente over onze lage landen vaart, dan is hij weer op het appèl, de kievit met zijn prachtig wit-zwart veerenkleed, dat zoo metaalachtig kan glanzen in de prille stralen der lentezon. *Vanellus* vreest de Maartsche buien niet en als ze dreigend aan den horizon der wijde velden komen opzetten, staat zijn kuif strak van verzet - de kop er voor: na regen komt immers zonneschijn. Hij moet, getrouw aan de traditie van zijn vermaard geslacht, er voor zorgen, dat op den eersten lentedag ook het eerste kievitsei gevonden wordt; ware zulks niet het geval, dan zou zijn roem tanen.

Eerst verschijnt de doffer op het tooneel der Hollandsche weiden en verkent — zooals een rechtgeaard mannetje betaamt — het toekomstige broedgebied.

Uitbundig klinkt over de velden zijn bekende

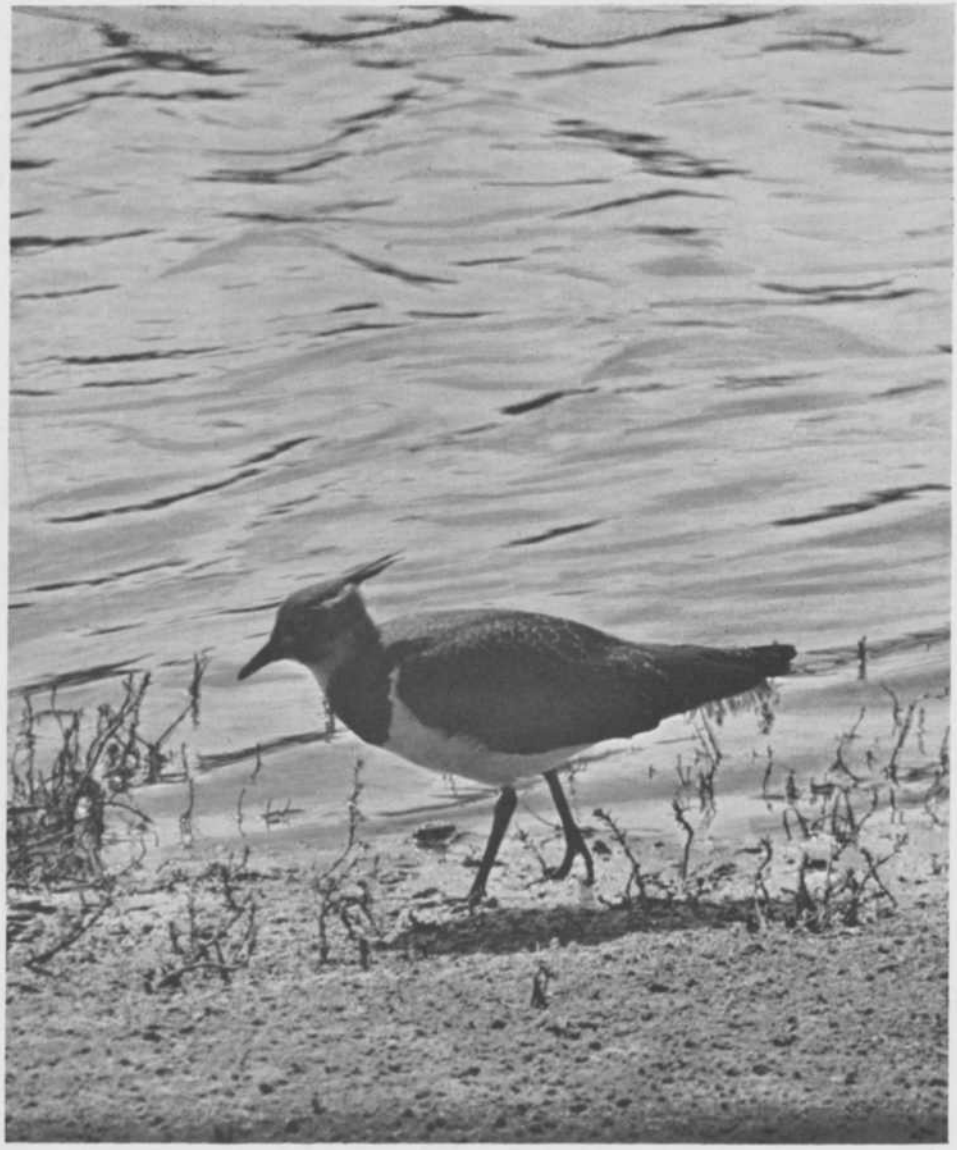

De kievit met zijn prachtig wit-zwart veerenkleed

Foto S. de Waard

bruiloftsroep „kieoewiet!, kieoewiet!" — tevens een ondubbelzinnige uitdaging en bedreiging aan het adres van den vermetelen kaper-op-de-kust, die het mocht bestaan, in dezelfde contreyen poolshoogte te nemen.

Wanneer een rivaal op zijn breede vleugels komt aansuizen, staat de doffer op de bres, weert en rept zich uit alle macht en bindt onversaagd den strijd aan met zijn mededinger. Concurrentie van soortgenooten duldt hij niet in zijn domein, dat hem rechtens toekomt — immers, wie eerst komt, ook eerst maalt. En mocht dit principe betwist worden, welnu, dan zal het recht van den sterkste beslissen.

Breed en krachtig slaat de kievit zijn vleugels uit, wanneer hij omhoog stijgt om eens uit te zien naar een wijfje, dat zijn dapperheid op prijs zal weten te stellen en uit dien hoofde zijn geleide in den broedtijd durft te aanvaarden.

Het kuiltje in den drassigen grond is gereed; met zijn ronde borst heeft hij het naar de eischen der kunst gedraaid, zoo sierlijk en doelmatig als hij maar eenigszins kon. Het zal zijn toekomstige levensgezellin niet aan het noodige comfort ontbreken; de olijfgroene eieren zullen daar veilig geborgen liggen....

Niet zoo héél lang heeft de doffer den tijd om de noodige toebereidselen te treffen — over een week is het immers bruiloft in de groene weelde der voorjaarsweide en dan moet alles gereed zijn.

Tegen den tijd der minne is hij druk in de weer; keer op keer vliegt hij de lucht in, met suizenden wiekslag, en lokt het wijfje naar het kuiltje, dat hij voor haar gedraaid heeft. Staat het haar misschien niet aan? Geen nood, met zijn zwarte borst draait de doffer een ànder kuiltje, dicht in de nabijheid; dat zal haar zeker beter voldoen. Ook in de vogelwereld schijnt het zwakke geslacht nogal kieskeurig te zijn. Als het wijfje haar goedkeuring heeft gehecht aan de eenvoudige woning, legt zij er de laatste hand aan en over eenige dagen ligt het eerste gestippelde olijf-

groene ei in het kunstelooze nest. Maar mèt dit ei, de prille vreugde van het vogelpaar, komen ook de zorgen. Wie is er veilig op deze wereld vol gevaren en bedreigingen?

Samen zullen zij die zorgen deelen. Zie, daar doemen in de verte reeds de eerste vijanden op: een breedgeschouderde mantelmeeuw en een zwartgerokte kraai zweven op breed-uitgespreide wieken dichterbij en van den anderen kant komt een brutale zilvermeeuw aanvliegen, die verzot is op een smakelijk kievitsei.

Maar de doffer is op zijn qui-vive; zijn wijfje staat hem trouw bij in de ure des gevaars en samen gaan zij hun vijanden, die hun groote schat bedreigen, onvervaard tegemoet — immers, het tweede ei is inmiddels in het nest gedeponeerd en vermeerdert de gevaren, alsmede de zorgen. En wanneer het legsel van vier olijfgroene eieren daar zoo symmetrisch in het simpele nest ligt — met de punten naar elkaar toe — wee dan den brutalen indringer, die het waagt te verschijnen in het broedgebied van *Vanellus!*

Vooral de kraaien houden ze in het oog, de waakzame kieviten, en voor de zilvermeeuwen, die geraffineerde eierroovers, kennen ze geen pardon; zoodra dit rooversgespuis in hun domein verschijnt, begint de meedoogenlooze achtervolging, die niet eerder eindigt, vóórdat de indringers uit hun broedgebied verdreven zijn. Daarbij gebruiken de kieviten hun felste wapens en — ze weten door hun drieste uitvallen hun vijanden respect in te boezemen! Neen, die komen vooreerst niet weer terug, maar het getal der vijanden is nu eenmaal groot en waakzaamheid blijft dan ook van oogenblik tot oogenblik geboden.

De gedragingen van den kievit tegenover zijn belagers zijn dikwijls voor den geroutineerden eierzoeker een zekere aanwijzing waar hij de begeerde buit kan vinden. Wanneer namelijk het mannetje alléén een kraai te lijf gaat, dan liggen er waarschijnlijk nog geen eieren in het nest; verschijnt daarentegen ook het vrouwtje op het strijdtooneel, dan is het vrijwel zeker, dat hier of daar in een kuiltje één of meer gestippelde olijfgroene eieren liggen. Ook wanneer de zilvermeeuw het moet ontgelden, heeft de kievit gewoonlijk minstens twee eieren te verdedigen tegen de roofzucht van *larus argentatus*. Zoo kan dus *vanellus* door zijn fel verweer zichzelf verraden, een feit, waarvan geoefende eierzoekers een handig gebruik weten te maken.

Er zijn intusschen nog andere vijanden, die het gemunt hebben op de heerlijke kievitseieren. Daar is de zwart-witte ekster met zijn prachtig-balanceerenden staart, die, roofzuchtig als hij is, het mijn en dijn in de vogelwereld aan zijn eksterlaars lapt; daar is de reiger, wiens voorname, aristocratische gestalte niet zou doen vermoeden, dat hij zich inlaat met min eerlijke practijken; daar is ten slotte de kiekendief, die er althans in naam rond voor uitkomt, dat hij het met het eigendomsrecht niet zoo nauw neemt. Dit zijn de vijanden der lucht, maar daarnevens komen er nog vijanden aansluipen over land, verscholen tusschen groene, wuivende grashalmen, — sluipende roovers en argelistige lekkerbekken. Daar is de gevaarlijke bunzing, die likkebaardend op zoek gaat naar smakelijke kievitseieren; daar is het aalvlugge hermelijntje, dat lichter schijnt dan een veer; daar is de wezel, de sluipmoordenaar par excellence, die behoedzaam zijn lenige lichaam wendt en wringt om het nest met *vanellus*-eieren te kunnen bereiken. Hun aller instinct drijft hen het pad van roof en moord op, maar in den broedtijd geldt voor alle vogels het devies: *safety first.*

Er is nog een andere, veel droeviger tragedie, welke zich afspeelt op de wijde, groene vlakten, waarboven de blauwe hemelkoepel zich eindeloos welft. Dat is de roof der menschen, die uitgaan uit stad en dorp, gedreven door een onweerstaanbare hebzucht, die olijfgroene eieren inruilt tegen blinkend zilvergeld. Volgens de wet, die de wet der natuur geweld aandoet, mag de menschelijke roover tot en met den 19en April ongestoord de weiden doorkruisen om kievitseieren te zoeken en te rapen. Tegen zulk een overmacht is de kievit met al zijn soort- en lotgenooten niet opgewassen. Het recht van den sterkste doet hem zwichten en — als de fatale datum voorbij is, gehoorzaamt hij opnieuw aan de stem der natuur, die krachtig roept in zijn bloed.

Na een broed-periode van 25 dagen komen de jonge, donzige kievitjes ter wereld; het is dan gewoonlijk begin Juni, maar nieuwe gevaren bedreigen het pasgeboren leven, dat menigmaal aan een zijden draad hangt. Bloeddorstige roovers sluipen over de landen, wieken speurend door de lucht, zoeken prooi voor hongerige jongen, die onverzadigbaar zijn in hun prille vogelleven. Dan begint pas voor *vanellus* de strijd om leven en bestaan. De jonge kieviten, die het veege lijf hebben kunnen redden, zijn in den nazomer opgegroeid tot jeugdige acrobaten met een ietwat kortere kuif en een valer kleed dan de ouden. Ze moeten nog leeren, dat de blinkende verten en de smaragdgroene weiden vol gevaren zijn, en hun instinct zal daarbij hun beste leermeester zijn....

Wie het leven van den kievit nader wil leeren kennen, trekke er dezer dagen monter op uit, gewapend met een goeden kijker en toegerust met een warme liefde voor de natuur, die zijn gansche wezen doortintelt en hem gesterkt doet wederkeeren naar de plaats van zijn arbeid.

DE KORTE WANDELING

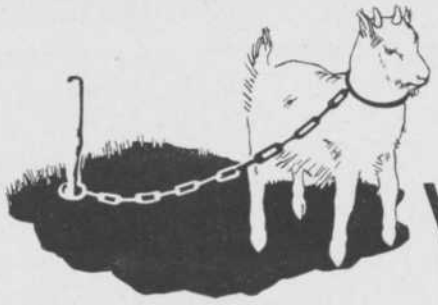

ALS DE WINTERHEERSCHAPPIJ VOORBIJ IS *Maart*

Lentemaand is weer aangebroken. In jaren met open winters zooals wij die vaak achter elkaar gekend hebben, is de komst van de lente niet opvallend. Dan gaan winter en lente, evenals de andere jaargetijden geleidelijk in elkander over. Dan zijn in het begin van Louwmaand — volgens den kalender nog hartje winter — de leeuweriken weer terug in onze polders, al zijn zij dan nog stil en zwijgzaam, daar hun lied hun pas in de volgende maanden in de gedachte komt. Katjes van hazelaar en els laten dan reeds in Januari hun stuifmeelwolken wegdwarrelen als de wind door hun takken vaart of een vogel over hun twijgen hipt. Sneeuwklokje en winteraconiet komen dan in de tweede helft van Januari al in bloei.

Doch indien de winter tot in Februari — zooals wij nu twee jaren achter elkaar hebben meegemaakt — zijn heerschappij op de landen legt, de vorst de wateren in haar greep houdt, de hal den bodem ondoordringbaar maakt voor de jonge spruitsels en de sneeuw de aarde, de voorraadschuur voor het meerendeel onzer vogels, heeft afgesloten, komt de maand Maart werkelijk lente brengend over de landen. De kale jasmijn, die in het oude jaar, voordat de vorst inviel den tuinmuur reeds met gelen lentegloed had getooid, welke echter met het invallen van den winter weer werd gedoofd, heeft dan plotseling haar helder gele kelkjes weer geopend. Winteraconieten en sneeuwklokjes reppen zich om den verloren tijd in te halen en de katjes rekken en bloeien in versneld tempo. De wegberm gaat weer groenen. Daar verschijnt tusschen dor blad en ruigte het kroezige jonge groen van het fluitekruid, de sprietige bladeren van de vogelmelk en de nog nietige plantjes van de brandnetel. Aan den waterkant priemen de bladeren van lisch en zegge weer op en komen de dikke neuzen van het groot hoefblad weer te voorschijn, waaruit weldra de prachtige roodachtige, op hyacinthen gelijkende bloemtrossen zullen opschieten, die later overschaduwd zullen worden door de reusachtige bladeren. Het klein hoefblad, in den bloeitijd zoo geheel verschillend in verschijning ten opzichte van zijn grooten familiegenoot, zal evenals het speenkruid zijn gulden sterretjes weer doen oplichten op de voor hen geschikte plaatsen.

Als de dooi voorgoed een einde maakt aan de heerschappij van den winter, valt er ook een duidelijke wijziging in het gedrag der vogels op te merken. Dan komen de door koude en voedselgebrek teruggedrongen en afgeremde voortplantingsdriften weer naar voren en kan men weldra bij eenden, roeken en reigers allerlei gedragingen waarnemen, welken er op duiden, dat het voorjaar met de daarbij hoorende levensuitingen van de vogels, weer voor de deur staat. Doch niet alleen aan de opparingsdrift duidende bedrijvigheid van onze vroege broedvogels is de komst van de lente te bemerken. Ook aan het verdwijnen van vogels, die wij hier in den wintertijd zagen en het weerkeeren van anderen, die gedurende het koude jaargetij onze kille gewesten verwisselden met warmer gebieden, kan men bemerken, dat de kracht van den winter definitief gebroken is.

De verscheidenheid van wintergasten welke wij in de vorige maanden konden waarnemen in het open water van havens en grachten, de kuifeenden, toppers en andere noordsche eenden, de dodaarsjes en zaagbekken, allen zijn vandaar even plotseling verdwenen als zij er waren; weggetrokken naar hun broedgebieden.

De koeten, hoe schuw zij ook zijn tijdens den broedtijd en in den zomer, blijven nog wat rondhangen in de steden. Eerst tegen April zal de roep naar de wijde uitgestrektheid van onze plassen en de dichte wildernis der rietlanden, waar zij weer hun biezen nestkorf zullen moeten vlechten, te sterk worden en zullen zij ook op een goeden morgen weer verdwenen blijken te zijn.

Met de kokmeeuwen gaat het al precies eender. Zij scharrelen nog wat rond op de plaatsen waar zij in den winter hun kostje konden ophalen, doch zij zwermen al meer en meer uit naar de weiden waar wij hen bezig kunnen zien, door vlug met de pooten op één en dezelfde plaats trippelend, de pieren uit den grond te jagen en te verorberen. Steeds duidelijker gaat hun winterkleed plaats maken voor de bruinzwarte kap van het prachtkleed, wat ook al een teeken is van de nadering van het broedseizoen.

De zilvermeeuwen zwerven het heele jaar, doch

krachtig en luidruchtig klinken hun baltsgeluiden nu weer over het duin. Daar is ook de lentezanger, de wulp, weergekeerd en laat zijn melodieuzen roep over het nog winterkale landschap rollen. Scholeksters laten weer hun schel voorjaarsgeluid hooren en aan het strand kan men aardige koppels van deze Bonte Pieten aantreffen, wier reisdoel noordelijker ligt dan onze kuststrook. Lange risten rotganzen ziet men als donkere kralensnoeren laag boven de zee voorttrekken in noordelijke richting en voortwandelende langs het strand zal het oor plotseling het fijne fluitje van de bontbekplevier kunnen opvangen en zal men daardoor weten, dat deze niet algemeene en interessante vogel ook weer is teruggekeerd naar zijn broedplaats aan onze zandige stranden.

Nog cirkelt de buizerd onder de voorjaarslucht boven de duinen waar zijn broedgebied niet is, doch waar hij den winter, welke voor hem ook spoedig voorbij zal zijn, besloot te verblijven. Ook zwermen de bonte kraaien nog in losse groepen over ons land, doch ook zij zullen weldra weerkeeren naar hun broedbosschen aan de andere zijde van de Elbe, om daar de lente te gaan brengen.

K. Hulsbos

DE PALMPAASCH EN HAAR SYMBOLISCHE BETEEKENIS

Met krabbels van de schrijfster

Op Palmzondag kan men in verschillende plaatsen van ons land kinderen zien met een palmpaasch, die zij trots aan familie en bekenden laten zien.

Het aardigst is het, ook uit een oogpunt van waarachtig volksleven, wanneer de kinderen uit eigen beweging tot het maken van een ,,palm'' komen en er niet toe behoeven worden aangezet door een speciale commissie, die een prijs voor de mooiste palmpaasch in uitzicht stelt.

Bang, dat het oude volksgebruik geheel tot verdwijnen gedoemd zou zijn, heeft men o.a. te Amsterdam een wedstrijd uitgeschreven in het versieren van palmpaschen.

Uit een onderzoek, dat Mej. Dr. C. Cath. van de Graft voor het schrijven van haar interessant boekje ,,Palmzondag'' heeft ingesteld, blijkt, dat in ruim honderd gemeenten het loopen met de palmpaasch nog voorkomt. Helaas is in de helft het gebruik afnemend, terwijl het in 35% georganiseerd is en slechts in 15% der plaatsen oorspronkelijk.

Jammer genoeg zullen de broodbonnen van dit jaar het maken van de palmpaasch niet bevorderen, evenals in den vorigen oorlog, toen het gebruik om de kinderen te verblijden met een palmpaasch snel afnam. Zelfs het eenvoudigste palmstokje heeft immers zijn broodversiering.

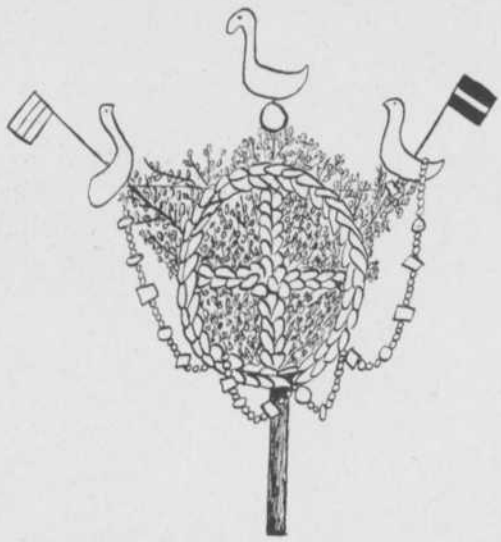

PALMPAASCH

Uit de veelheid van versieringen kunnen wij twee hoofdtypen onderscheiden.

1. De lange stok waaraan de lekkernijen, zooals sinaasappel, rozijnen, suikergoed bevestigd zijn en 2. de gevlochten broodkrans, krakeling, rad of wiel genoemd, waaraan in slingers allerlei snoepgoed hangt. Wat de verspreiding van deze twee hoofdvormen betreft, blijkt, dat de stokversiering in Friesland, Holland en Utrecht voorkomt, terwijl de krakeling in onze oostelijke provincies, Drente, Overijssel en Gelderland de overhand heeft.

De naam palmpaasch zegt ons reeds iets van de versiering met de karakteristieke palmtakjes. Maar ook hier bevestigt de uitzondering den regel, bij gebrek aan de buxuspalm wordt ook wel dennegroen gebruikt. Het is symbolisch gezien juister om palmtakjes te nemen, want de palm is immers het symbool van overwinning, van opstanding en herleving.

Met palmtakken zwaaiend hadden de bewoners van Jeruzalem Jezus, gezeten op een ezel, juichend de stad binnen gehaald. Als herinnering aan deze gebeurtenis, die plaats had op den Zondag vóór de kruisiging werd in de 4e eeuw door de kerk het feest van den Palmzondag ingesteld. De palmpaasch is als overblijfsel van de Palmprocessie in al zijn eenvoud blijven bestaan.

Behalve aan Christelijke symbolen is de palmpaasch ook rijk aan heidensche motieven. Zoo prijkt op elk pronkstuk een haantje of een zwaantje van brooddeeg. Grappig van onbeholpenheid kijkt het broodhaantje met zijn krentoog je aan. Naar den broodvogel wordt soms het geheele versiersel genoemd. Zoo spreekt men in Drente van ,,haantje'' of

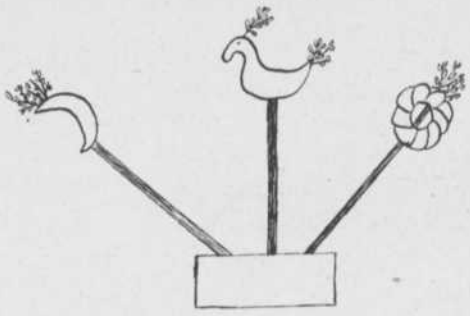

THOLENSCHE PALMPAASCH

,,haantje op een stokje'' en in Geldersche dorpen van ,,haantjepik'' of ,,kukelehaantje''.

De Drentsche jeugd geeft daarbij het volgende liedje ten beste:

,,Haentien op ien stokkien
Bedelt um ien brokkien
Bedelt um ien stukkien brood
Anders gaat mien haentien dood!''

Gedachtig aan ons ,,haantje op den toren'' is de haan het symbool van waakzaamheid, want hij verdrijft met zijn gekraai het nachtelijk duister, de macht van nachtelijke spoken is dan verdreven. In plaats van den haan wordt ook wel de zwaan van brood nagemaakt.

Dit alles is nog een herinnering aan de bloedige dieroffers, die onze heidensche voorouders aan de goden brachten. Later toen de ruwe zeden wat verzacht werden, maakte men het vroegere dieroffer van brood na.

Zoo stelt het halve maantje of krombroodje van de Tholensche palmpaasch de horen voor van het offerdier. De goden werden tevredengesteld met een deel van het dier, dat de mensch niet kon nuttigen, zeker een practische oplossing. De broodkrans, heerlijk knappend bruin gebakken door den dorpsbakker, is nader beschouwd vol symboliek. Het rad of wiel is een nabootsing van het zonnewiel, dat vanouds in den lentetijd werd rondgedragen om de zon op gang te helpen. Het rad is niet zoozeer het symbool van de zon zelf als wel van haar beweging.

In de meeste gevallen is de broodkrans in gevlochten vorm; volgens de folkloristen een overblijfsel van de oude haarvlecht, die ter vervanging van het menschelijk offer aan de goden geschonken werd. Eenig in zijn soort is de vierkante vlechtkoek, die de Laag-Keppelsche bakker elk jaar uit de hand modelleert, een stukje volkskunst in deegvorm.

Bekijken wij verder de palmpaasch, dan blijkt uit de versiering, dat wij met een verkleinden meiboom te doen hebben. Van ouds werd de meiboom, versierd met broodvogel, eieren, vruchten en allerlei suikergoed, opgericht ter eere van de terugkeerende lente. Met het plaatsen van den meiboom hoopte men de geesten vruchtbaarheid voor de akkers af te smeken. Ook onze palmpaasch is een vruchtbaarheidssymbool, reeds de eieren die er aanhangen getuigen er van.

Aan eieren wordt een bijzondere levenskracht toegeschreven. Spreekt de volksmond niet van ,,het versterkende eitje''? Door het eten van eieren hoopt men zelf die kracht te verwerven.

Het Paaschei, volgens het liedje bestaande uit drie eieren, kreeg een Christelijke beteekenis als symbool van de opstanding.

Voor het kind is de palmpaasch een elk jaar weerkerende vreugde; maar het kost heel wat zelfbeheersching om alleen te kijken naar al het moois en niet van het suikergoed en de rozijntjes te snoepen. Is de kleuter eenmaal begonnen aan het lekkers, dan duurt het gewoonlijk niet lang of alleen het haantje, het groen en de papieren vlaggetjes blijven over als zielig restant van wat eens een prachtige palmstok was geweest. Van het vogeltje wordt den volgenden dag een broodpapje gemaakt, terwijl met de papieren knipsels en vlaggetjes nog wat gespeeld wordt.... of ze worden door een overleggende huismoeder opgeborgen voor een volgende palmpaasch.

M. I. Veenhoven

Een verzameling van de verschillende soorten van palmpaasch bezit het openluchtmuseum te Arnhem.

DE WILG IN BIJGELOOF EN LEGENDE

Langs vaarten en slooten, lange rijen soms in het lage polderland, staan de boomen, die misschien meer dan elke andere begroeiing aan het Hollandsche weideland zijn bijzonder karakter verleenen: de wilgen.

Ze droomen rustig aan den waterkant, scheefgezakt en gekromd naar het oosten, alsof ze hun rug keeren naar de felle westenwinden en geven den wandelaar, die op een stillen namiddag, als de avond valt, buiten loopt te genieten, altijd weer een indruk van pastorale rust. Vredige landelijkheid, dat is het wat de knotwilg suggereert en we kunnen ons slechts moeilijk verplaatsen in een gedachtensfeer, die deze boomen aanmerkte als duivelsch.

Zeker, de knotwilg — die onze zuiderburen zoo typeerend als ,,kopboom'' betitelen — kan soms in fantastische bochten groeien; z'n ruwe, gebarsten en holle stam kan als motief in kinderverhaaltjes dankbaar te gebruiken zijn — daar wonen de kaboutertjes in — het diabolisch karakter van den wilg leeft echter nog slechts in de legende en hier en daar in het lang bewaarde bijgeloof van geïsoleerde streken.

We hoeven niet zoo ver van huis te gaan om den wilg te vinden als zinnebeeld van meer lugubere dingen dan landelijkheid en kaboutertjes; we moeten daarvoor alleen ettelijke eeuwen teruggrijpen en ons de Germaansche onderwereld voorstellen, het doodenrijk. Daar toch woonde de god des doods, Vidharr, temidden van uitgestrekte, dichte wilgenbosschen.

Nu heb ik nog nooit zoo'n bosch gezien, maar inderdaad, wanneer men zich een groote opeenhooping van die holle, wanstaltige boomen voorstelt, met hun gekromde grijparmen klauwend naar de lucht, dan moet de indruk wel minder idyllisch zijn dan van een enkele, bladerlooze wilg in het vroege voorjaar. Een wilg, die zijn tallooze katjes spiegelt in het water en waarbij misschien wel een molen met forsche, wentelende wieken nog meer het typeerend Hollandsche van het landschap accentueert.

Dat er wilgen zijn, die treuren, hun heele leven lang, en al treurend op de singels van kleine stadjes een interessante stoffeering vormen, weten we allen. Maar waarom deze boom treurt is voor de meeste menschen een vraag. Ze weten veel dingen, die moderne menschen, maar van het meisje, dat door den duivel vervolgd werd, hebben ze nooit gehoord. En toch is dat heel belangrijk, want deze ware geschiedenis staat in het nauwste verband met den treurenden wilg, die vroeger even opgewekt was als alle andere boomen.

Dit meisje dan, werd achterna gezeten door Satan, zooals gezegd, en ze vluchtte in grooten angst, gelijk in zoo'n geval te doen gebruikelijk. Ze rende voort langs den oever van een snellen vliet en kwam bij een wilg, die in zijn hollen stam wel ruimte genoeg had om twee van deze slanke vluchtelingen te verbergen. Maar de wilg was bondgenoot van den achtervolger en hij verstiet het meisje. Dit, niet op haar mondje gevallen, nam van den geringen voorsprong dien ze op den Booze had, nog een oogenblik af om den snooden boom toe te voegen:

„Treuren zul je, wilg, om deze booze daad en je takken zullen hangen tot op den grond!"

Nu, dit is uitgekomen, maar de bijdehande jongedame was hiermee zelf weinig gebaat en zou zeker door den duivel-zijn meegevoerd, wanneer niet een machtige eik zich over haar had ontfermd en haar had verborgen onder zijn dichte loof. Zoo liep het nog goed voor haar af.

Nu blijkt het wel, dat de wilg vroeger eeuwen nergens in Europa bijster geliefd was. In Albanië laat men er tenminste den gevreesden luchtduivel Aericó in wonen; in Polen is het niemand minder dan Satan zelf, die in den hollen stam resideert en er is een Roemeensche sage, waarin de wilg ook al een onsympathieke rol speelt.

Foto I. le Clercq *Een boom met een slechte reputatie*

De duivel had het in den tijd waarin deze sage zich afspeelt weer eens danig bont gemaakt. Van een moeder had hij vijf kinderen gestolen en ook het zesde belaagde hij. Deze moeder echter had een broer, een geweldigen held, die Sisin heette. Deze Sisin kreeg in den droom bevel zijn zuster Melintie van den duivel te bevrijden en zoodra hij ontwaakte begaf hij zich op weg.

Melintie had zich in een kasteel opgesloten, waarvan alle uitgangen nauwgezet werden bewaakt. Maar zoo zorgvuldig kon men de poorten niet gesloten houden, of Satan vond toch wel een middel om binnen te dringen. Hij veranderde zich in een graankorrel, die onder den hoef van Sisins paard stak. Eenmaal binnen had hij vrij spel en hij roofde ook het laatste kind, haast onder de oogen van den held.

Natuurlijk zette Sisin den roover na en bij het volgen van diens salpeterspoor had hij niet eens een bijzonder fijnen neus noodig. Voor de zekerheid hield hij echter toch nog stil bij een wilg, dien hij de vraag stelde:

„Wilg, zaagt gij den duivel met een kind vluchten?" En de wilg had hem gezien, maar hij sprak:

„Ik heb hem niet gezien!" Toen zeide Sisin:

„Als straf voor deze leugen zult ge bloemen dragen, doch geen vruchten!" En hij snelde verder tot bij een braambessenstruik en bij vroeg ook deze:

„Braamstruik, zaagt gij den duivel met een kind vluchten?" De braamstruik had hem gezien, maar ook hij sprak:

„Ik heb hem niet gezien!" En Sisin zeide:

„Vervloekt zijt gij. Waar wortel is daar zal uw kroon zijn en wie aan u voorbijkomt, dien zult ge vasthouden en hij zal u vervloeken!" Hij ging verder en kwam bij een olijfboom aan den oever van de zee. En hij sprak:

„Boom, zaagt gij den duivel met een kind vluchten?" En de olijfboom antwoordde:

„Ik heb hem gezien, toen hij zich in de zee stortte!"

„Gezegend zijt gij en geheiligd, olijfboom. In alle kerken zult gij ter verlichting dienen en den menschen ter verlossing!" antwoordde hem de groote held en Sisin wierp zijn hengelroede uit, waarmee het hem gemakkelijk viel Satan te vangen. Deze werd aan land getrokken en moest het geroofde kind uitspuwen. Zoo keerde zich ook hier alles ten beste.

Dat de wilg in Limburg op sommige plaatsen judasboom wordt genoemd is ook niet algemeen bekend. Aan dezen naam zou hij gekomen zijn door den zelfmoord van Judas. Deze zou zich daar aan hebben opgehangen. Daarom blijft de wilg zelden gaaf; zijn schors en hout springen open als hij nog jong is en de boom holt uit, doordat zijn kern hol is als de zwarte ziel van Judas. Daarom ook zegt men, dat hij zelden groeit boven manshoogte en wordt hij grooter, dan buigt hij als treurwilg zijn takken naar den grond. Ook zou deze zelfmoord de oorzaak zijn dat „de wilg geen vruchten draagt". (Er zijn er natuurlijk wel, maar oppervlakkig gezien niet). Het spreekt vanzelf, dat ook het geheimzinnig lichten van rottend wilgenhout (phosphoresceeren) niet weinig heeft bijgedragen tot het ontstaan van dergelijke verhalen.

Hoe het ook zij, in onze eeuw van techniek zijn de hellemachten geweken uit deze boomsoort en niemand hoeft meer te vreezen, dat hij Satan metterwoon in het weiland, tusschen de koeien, zal aantreffen. Daar vertoonen zich op het oogenblik de teere kleuren van den wilgenbloesem, de bekende katjes, die in dezen tijd van het jaar een graag gebruikte huiskamerversiering vormen. Zoo gezocht zijn deze katjes, dat menige stedelijke overheid maatregelen heeft moeten nemen om het plunderen van de boomen tegen te gaan en de directe omgeving van den kom te bewaren voor het verlies van deze typische voorjaarsschoonheid.

Uit de mannelijke bloesem wolkt het stuifmeel op bij de geringste aanraking, symbool van het nieuwe leven, dat z'n intrede in ons land heeft gedaan. En binnenkort zal het fijne groen van het jonge wilgenblad de plaats innemen van de bloesems. Nee, demonisch ziet de wilg er in dezen tijd van het jaar allerminst uit; zij die lang geleden dezen boom betrokken in het bijgeloof en hem een zoo zwarte plaats toekenden onder de helpers van Satan, hebben in hun angst voor demonen gekeken door een wel wat heel erg donkeren bril.

Herman Nijland

LENTEVERWACHTING IN FRIESLAND

Zaterdagmiddag 11 Maart. Wat is het eigenlijk, dat me naar buiten drijft! Is het 't verlangen om er eens even uit te zijn? Of is het de zon, die me roept, hoewel ik weet dat het nog geen lente is? Of is het toch de lente-verwachting, zooiets als lente-heimwee, dat me dringt? 'k Realiseer het me niet, maar neem de fiets, de stad door, een buitenweg op, een zijweggetje in. Buiten! Nog is de grond zacht, nog zijn de sporen van de boerekarren met water gevuld, nog waait een scherpe Noord-Oostenwind. Maar toch is er reeds in de lucht iets milds, iets zachts, iets dat spreekt van de lente, welke komen gaat. De wilgenkatjes, welke voor enkele weken terug nog maar nauwelijks naar buiten durfden gluren, hebben zich nu uitgerekt. Velen vertoonen zich reeds in volle lengte, nog even en dan staan ze in bloei. Natuurlijk moet ik ze ook van dichtbij bekijken. De beschermende schubjes zijn zacht als de haren van een echte poes. De nagels missen ze echter, anders waren die misschien wel te voorschijn gekomen, toen ik enkele takjes afsneed om thuis in een vaasje te zetten. Mag dit eigenlijk wel? Naar ik meen is dit afsnijden bij ongeschreven wet toegestaan. Jammer, dat eenige ruw afgescheurde takken getuigen van het verbreken van de eveneens ongeschreven, maar vanzelfsprekende voorwaarden aan dit privilege verbonden. Ook strooit de liefhebber geen katjes op de weg, zooals een kind doet met bloemen. Neen, hij geeft ze een eereplaatsje in zijn huiskamer en volgt met aandacht de ontwikkeling. Die ontluikende katjes zijn voor hem immers ook voorboden van een nabije lente.

Maar er is meer te zien dan wilgenkatjes. In grooten getale spelen de zwarte roeken en de deftige bonte kraaien op de weilanden en in de boomen en struiken langs het wegje. Een dikke, grijsgejaste mijnheer zit dicht bij me in een boom. „Jij hebt de laatste tijd zeker een goed kosthuis gehad, baas. Neen, blijf maar zitten, goed volk hoor!"

Bij de eendenkooi, links van het weggetje zijn enkele musschen en spreeuwen bezig muziek te maken. Voor hen is het daar ook altijd veilig. Een enkele kievit laat zich thans hooren. Zal nu deze maal het eerste kievitsei in Friesland worden gevonden, of is deze „eer" voor een andere provincie weggelegd. We zullen hopen, dat niemand het nest van deze kieviten verstoort en dat geen kraai kans krijgt de eieren leeg te zuigen.

Maar 't wordt later, nog een blik op het wijde veld, de katjes, de vogels, dan.... huiswaarts.

Op de hoek van een straat zitten vier katten; straks zullen ze hun Maart-lied gaan zingen.

J. van Dam

MAKKERS OP DE WANDELING

V r a a g: Mej. J. de V. te O. bezit een teefje, dat een bastaard-Mechelaar is, hoog 52 cm, rossig geel. De kleur der anderen uit het nest wijst op een niet-Mechelschen vader. Mej. wenscht haar te laten werpen, om, daar de staart over den rug krult, het ras te verbeteren. Zij heeft in een plaatselijk blad een huwelijks-advertentie voor haar Mechelsche geplaatst en of ik er een weet of een blad kan aanbevelen om er in te adverteeren om een bruigom.

A n t w o o r d: Zoolang een ras dozijnen en dozijnen puike exemplaren telt, is het dierenlevens, tijd en geld verknoeien om uit een bastaard een goeden hond te fokken. Doet men het met kennis van zaken en alléén doorfokkend op de daarvoor beste honden uit elk nest, dan krijgt men toch eerst in het vijfde geslacht een zuiveren hond. In het algemeen geldt voor rasdieren wat voor voorwerpen geldt, men doet beter een paar schoenen kant en klaar te koopen, dan een schoenenfabriek op te richten om daarin een vel te laten bewerken, dat men toevallig bezit. Maar er is nog iets en veel ergers en het doet mij leed de Jobstijding te moeten overbrengen, in Augustus 1939 is een Europeesche oorlog uitgebroken, welke het raadzaam maakte alle fokken, dat niet noodzakelijk was om een ras of desnoods stam in stand te houden, uit te stellen. In Mei j.l. is ons volk daarin betrokken en sedert is het onverantwoordelijk honden te laten paren, daar wat de moeder en de jongen noodig hebben niet meer in voldoende mate te koop is en het steeds schaarscher zal worden totdat de vrede ons verlost. Maar is zoo'n krulstaart nu zoo erg? Onze Victoire is, dunkt me, even trotsch op den zijnen als wij. In elk geval treuren noch hij, noch wij er om.

De Duitsche Dog

Ondanks zijn naam in uiterlijk weinig dog

EEN sierlijke en voor velen aantrekkelijke hond is de stoere, hooge, edele en eigenlijk weinig dogachtige hond, dien men vroeger hier meest Ulmer-, thans Duitschen en in het buitenland veelal Deenschen dog noemt.

Hoe sterk en forsch hij ook is, hij mist den breeden bouw van Mastiff en Sint Bernhard en zijn wèl krachtig, maar vrij lang hoofd wijkt af van het breede, korte van deze rassen met de sterke stop of overgang van voorhoofd in neus.

In aard echter is hij geheel en al dog. Trouwe vriend, bewaker en verdediger van zijn mensch en van wat naar zijn opvatting diens menschen is. De gebruikelijke belangstelling voor alle gewoonten van zijn vriend en van het huis, welbehagen indien alles er mee klopt en Leiden in last wanneer iets er van afwijkt. Hij heeft geen schik in het ongewone, hij lijdt er onder. Zijn wereldje, het deeltje, dat hij van de samenleving kent, op zijn wijze verklaart en altijd aanvaardt, ligt dan het ondersteboven!

Men meene niet, dat hij dom zou wezen, geenszins en vergeleken met andere rassen heeft het mij vaak getroffen, dat hij, ondanks al zijn hangen aan wat gewoonte voorschrijft, toch een oplossing weet te vinden, ja, die zelfs vaak bij de hand blijkt te hebben, bij ongewone gebeurtenissen of toestanden.

Ofschoon kynologisch bij de niet-jachtrassen ingedeeld, is hij op en top een hond voor grof wild en wel een drijfhond. Een die niet het wild voorstaat als de setter, maar het achtervolgt als de foxhond en het aanpakt. Zij het, daar zijn prooi zoo weerbaar is, met behulp van den jager. Snijders beeldde hem vaak af in zijn meesterwerken. Beren en wilde varkens waren zijn slachtoffers en elk stuk wild kostte eenigen honden het leven of althans zware verwonding door een slag van bereklauw of een beet of de vreeselijke tanden van den ever.

Ongetwijfeld duidt de lijn van den tegenwoordigen Duitschen dog op windhondenbloed, maar is nu dit ras, zooals men vrij algemeen aanneemt, ontstaan uit den mastiff en den hazewind of was het een veel minder verbijzonderde dog, die door wat windhondenbloed verfijnd is? Zulke vragen zijn moeilijk op te lossen, al dagteekent de Duitsche dog, zooals wij hem thans kennen, eerst van na 1870. Want omstreeks dien tijd waren de „mooie" honden van dit ras veel meer dog dan de rappe rakkers van Snijders.

Trouwens van oudsher deelde men deze jachthonden reeds in achtervolgers en in vechters of pakkers in. De eersten waren sneller en brachten het wild tot staan, de laatsten grepen toe. Vaak beschermde men hun het lichaam met een dikgevoerd dek.

Een halve eeuw geleden had de Duitsche dog bij den ordelijken burger een slechten naam. Menigeen toch, zoowel de man met een gevulde brandkast — men bezat toen nog geld en bewaarde het thuis — of die afgelegen woonde of 's avonds over stille we-

MAKKER
OP DE WANDELING

Duitsche dog

gen moest gaan, als de ongure elementen en ook wie hetzij zoo maar bang was of aan schuldeischers leed, schaften er zich een aan en dan liefst een ongemakkelijken. Zoodat in plaats dat de fokkers eendrachtig de felheid uitroeiden, opportunisten onder hen „de markt" voorzagen van twistzoekers. Uit dien tijd dagteekenen uitzonderlijke verordeningen voor dit ras. Een enkele stad in ons land heeft zelfs thans nog verzuimd ze op te heffen.

Wie met zijn honden een onbekende met een Duitschen dog ontmoette, was niet op zijn gemak, want het kon goed, maar òòk verkeerd afloopen.

De angst was groot. Ik herinner me, dat we eens buiten liepen en een blijkbaar prikkelbare boer ten onrechte meende, dat de Duitsche dog van mijn zwager zijn schapen had gejaagd. Hij kwam brullend en met de hooivork de deur uit en zou, zoo gewapend, aangifte bij de politie gaan doen! Maar Hector liep achter ons, nu aan deze, dan aan gene zijde van den weg en de man durfde hem niet voorbij. Zoo legde de stoet met zijn luidruchtige achterhoede eenige kilometers af, tot we voor het dorp rechts afsloegen. Zoo de boer toen al doorgehold is, de veldwachter heeft ons niet ingehaald.

Voor de meeste dieren in dit ras is een vaste wil van den baas en in hun jeugd de trouwens in elk ras zoo noodzakelijke opvoeding noodig. Met dit voorbehoud is de Duitsche dog een aangename metgezel en huisgenoot. Die uit Engelsche stammen zijn bijzonder goedig van aard. Hij is goed van eten, drie pond vleesch per dag bekomen hem best en gelukkig fokt men thans niet in dit ras. Maar volwassen honden kunnen in den huidigen noodtoestand met schraler voedsel volstaan, al blijft dierlijk eiwit, zij het uit afval, gewenscht, ja noodzakelijk wanneer het lang duurt.

Velen, juist de ontwikkelde kringen, weerhoudt het afsnijden van stukken der ooren, een verminking, welker lidteeken bij de meeste honden gevoelig blijft. Het is daarom niet te verdedigen, dat de mode thans een lange oorrest, dus grooter lidteeken voorschrijft. Een beletsel voor het ras behoeft dit misbruik nochtans niet te vormen, want er zijn ook hier fokkers, die de ooren gaaf laten, gelijk in Groot Brittanje en in menigen staat in Noord-Amerika de wet eischt. Men kan ook eer een nest geboren wordt een jong bestellen onder voorwaarde, dat het niet geschonden zal worden.

De schofthoogte van den Duitschen dog loopt van 70 cm voor teven en 76 voor reuen tot goed in de 80 cm. Het ras heeft verschillende kleuren en wel gestroomd, effen en gevlekt. Effen kan zwart, blauw of geel zijn. Gestroomd is zwarte strepen op geel tot bruingeel. Van gevlekt geldt alleen zwart op wit als officieel. Bij effen gele en bij gestroomde is een zwart masker gewenscht.

P. M. C. Toepoel

★

Vragen betreffende honden te adresseeren:
Redactie „De Wandelaar", Jordaan 40, Laren N.-H.